
El procés d'investigació en les ciències socials

Marc teòric i disseny empíric

PID_00248669

Rosa Borge Bravo
Albert Padró-Solanet i Grau

Índex

Introducció.....	5
Objectius.....	6
1. El procés d'investigació en les ciències socials: etapes, lògica i reptes.....	7
2. El marc teòric de la recerca.....	10
2.1. La teoria	10
2.2. El tema i les preguntes de la recerca	11
2.3. Les hipòtesis	13
2.4. Els conceptes o definicions	16
2.5. Les definicions i les hipòtesis operacionals o de treball	18
2.6. Les variables i els tipus de variables	20
2.7. Les relacions causals	22
3. El disseny empíric de la recerca.....	27
3.1. L'operacionalització i el mesurament	27
3.2. Els mètodes i tècniques de recerca	33
3.3. La selecció i la recollida de dades	35
3.4. L'anàlisi de dades	36
4. Annex. Temes actuals en macrosociologia comparativa.....	37
Resum.....	58
Activitats.....	59
Exercicis d'autoavaluació.....	60
Solucionari.....	62
Glossari.....	63
Bibliografia.....	64

Introducció

En aquest mòdul, l'estudiant veurà com s'ha de dur a terme una recerca des del principi (formulació teòrica) fins al final (anàlisi de dades). Tractarem les decisions que cal prendre i els reptes concrets que cal superar a cada etapa de la recerca empírica. Ens endinsarem en detall a cada etapa i aprendrem els procediments, les regles i el vocabulari necessaris per a desenvolupar amb èxit una recerca.

Partim de la base que per a fer una recerca empírica amb intencions científiques, el mètode és el punt clau. *Mètode* s'entén en un sentit ampli com a procediment lògic, sistemàtic i públic amb què copsem la realitat i fem inferències dels fets observats cap als fets desconeguts. En aquest mòdul s'expliquen les etapes del mètode científic en ciències socials, començant amb la pregunta d'investigació i la formulació teòrica, i passant després a l'obtenció de dades i l'ús que se'n fa.

Objectius

En acabar aquest mòdul l'estudiant haurà assolit els objectius següents:

- 1.** Aprofundir en els coneixements de metodologia i les habilitats d'investigació adquirides en les assignatures introductòries en les tècniques d'investigació, per tal que l'estudiant sigui plenament capaç d'entendre el disseny d'una investigació empírica.
- 2.** Aprendre a dissenyar intel·ligentment una investigació quant a la capacitat explicativa, la selecció de casos i variables, i la combinació de tècniques, tenint en compte les limitacions i els recursos existents.
- 3.** Dominar el procés i les etapes de la investigació empírica.
- 4.** Prendre consciència dels problemes i reptes de la investigació empírica.

1. El procés d'investigació en les ciències socials: etapes, lògica i reptes

L'objectiu d'aquest mòdul és introduir les etapes bàsiques del procés d'investigació en les ciències socials. L'estudiant entendrà quins són els **passos concrets** de la recerca i quina és la **lògica subjacent** de tot aquest procés. Volem que en finalitzar aquesta assignatura l'estudiant hagi adquirit les habilitats necessàries per a dur a terme una recerca empírica.

L'aprofundiment en les característiques i tasques de cada etapa de la recerca implica, no només un coneixement del que cal fer de manera pautada i establerta, sinó també una reflexió sobre les decisions i els dilemes que els investigadors han de resoldre en cadascuna de les etapes.

Encara que les regles del procediment científic i el costum dels investigadors socials i dels politòlegs estableixin unes pautes de procediment molt sovint cal prendre decisions problemàtiques, a causa de les restriccions i limitacions tècniques de la recerca empírica en les ciències socials.

Tot mètode i disseny d'investigació científica, amb la definició concreta de les etapes, té avantatges i inconvenients: alguns són més explicatius que d'altres, però els més explicatius no produeixen resultats tan representatius o generalitzables o fins i tot realistes, i a vegades són difícils de dur a terme en la pràctica.

El disseny de la recerca ha de trobar l'equilibri entre les restriccions pràctiques de temps, diners, localització i disponibilitat de dades i entre els requeriments teòrics, lògics, els objectius i les preguntes de la recerca.

Per tant, en aquest mòdul explicarem les diferents etapes de la recerca i els principals reptes i decisions pràctiques que cal prendre a cada pas. A més explicarem els processos lògics indispensables per a desenvolupar una recerca dins de les ciències socials. És a dir, per una banda mostrarem les etapes successives de la recerca, i per una altra, explicarem els processos lògics que travessen aquestes etapes.

Vegeu també

Respecte a les etapes bàsiques del procés, vegeu els apartats 2 i 3 d'aquest mòdul.

Lectura recomanada

Un bon manual que tracta també dels diferents dissenys d'investigació tenint en compte els reptes pràctics i les limitacions tècniques implicades és:

C. Hakim (2000). *Research Design*. Londres: Routledge.

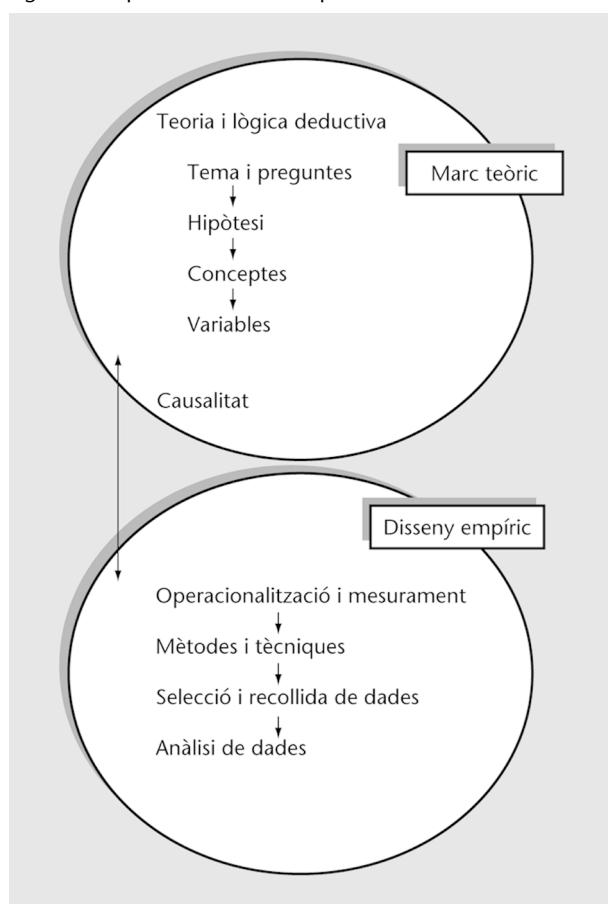
Vegeu també

Respecte al paper de la teoria i la deducció, vegeu l'apartat 2.1 d'aquest mòdul. Respecte a la causalitat, vegeu l'apartat 2.7 d'aquest mòdul.

La investigació social és un procés circular que comença i acaba en la teoria. Però s'ha de tenir en compte que la successió lògica i jeràrquica de les etapes cal entendre-la de manera flexible perquè, de fet, totes les etapes interaccionen entre elles. I molt sovint a mesura que la recerca avança, es poden revisar i canviar parts del disseny inicial.

Cal tenir-ho present a l'hora d'interpretar el següent diagrama amb la successió de les etapes de la recerca (fig. 1). Aquestes etapes s'engloben dins de dos processos genèrics: primer, **la construcció del marc teòric de la recerca**, i segon, **el disseny empíric de la recerca**, que inclou l'anàlisi de les dades. Els resultats de l'anàlisi ens tornen a remetre a la teoria i les hipòtesis, que d'aquesta manera queden confirmades, refutades, matisades o modificades.

Figura 1. Etapes de la recerca empírica

Les etapes i el procés esmentat són típics de la metodologia i les tècniques **quantitatives** (enquestes, experiments, anàlisi comparativa de casos). Els mètodes i tècniques **qualitatius** (observació participativa, entrevistes en profunditat, grups de discussió, anàlisi de contingut) no segueixen moltes vegades aquest procés lineal. Concretament, la lògica de recerca és molt més inductiva, ja que les hipòtesis es perfilen abans de començar la recerca de manera molt general a fi de concretar-les en el moment del treball de camp. A més, l'última

etapa d'anàlisi de les dades es fa sovint en el moment de la selecció i recollida de dades. Tanmateix, cada vegada hi ha més científics socials que reclamen una lògica més sistemàtica per als mètodes qualitatius.

King, Keohane i Verba (2000) i també Goldthorpe (2000) argumenten que la lògica inferencial científica s'ha d'aplicar tant als mètodes quantitius com als qualitatius i que la diferència entre tots dos es troba en la manera de seleccionar i recollir les dades. Les dues metodologies han de seguir bàsicament les mateixes etapes de la recerca i aplicar la mateixa lògica en la mesura possible.

Recordeu que la **inferència** és l'objectiu principal de la tasca científica i consisteix a passar dels fets observats a generalitzacions no observades. Mitjançant les regles de la inferència, ben aplicades, descobrim patrons generals i objectius en la realitat social a partir de les dades observables. Les regles de la inferència es refereixen a mètodes de recerca sòlids que segueixen les etapes de la recerca científica esmentades abans i a diferents procediments sense biaix per a precisar el que observarem i per a seleccionar acuradament els casos. La resta del mòdul i en general tot el material tracta de l'aplicació concreta d'aquestes regles.

2. El marc teòric de la recerca

2.1. La teoria

Les teories són els esforços que han fet els científics per a desenvolupar explicacions plausibles del que passa en la realitat. Les teories són intents raonats i informats de saber per què les coses són com apareixen, i explicar-ne la naturalesa subjacent i el significat (Hagan, 2005). Sense teoria no hi ha recerca empírica veritablement científica. Les teories permeten tractar la complexitat de la vida social, és a dir, posen ordre en les relacions entre fenòmens i en les possibles explicacions. La teoria és la guia de la recerca.

Manheim i Rich (1988, pàg. 31) defineixen les teories com a conjunts de conceptes lògicament relacionats que representen el que pensem que succeeix al món. Les teories proporcionen les raons que expliquen per què els fets estan connectats de manera determinada; ens ofereixen una estructura per a observar-los i interpretar-los.

En conseqüència, tota recerca requereix desenvolupar un bon marc teòric. Normalment, el punt de partida és revisar la literatura sobre el tema que volem investigar i construir-ne el marc teòric, tenint en compte el que han fet altres investigadors, i adaptant o innovant sobre les propostes que han dut a terme d'altres. Una teoria abstracta ha de ser transformada en un marc teòric concret per a una recerca concreta. Només d'aquesta manera es poden contrastar empíricament les teories. Les passes metodològiques que s'han de seguir s'expliquen en la resta d'aquest apartat: primer, cal especificar les preguntes de la recerca; després, les hipòtesis que estableixen les relacions entre les variables o que descriuen un fenomen determinat, i, finalment, cal establir els conceptes o definicions dels fenòmens que volem explicar.

Amb la formulació teòrica iniciem el procés de la recerca, després passem al disseny empíric que és el pla o l'estratègia que fem servir per a recollir i analitzar les dades que responen als criteris teòrics establerts anteriorment.

Efectivament, el marc teòric i el disseny empíric estan estretament relacionats: no es poden comprovar les hipòtesis explicatives del marc teòric sense un disseny empíric adient.

En totes aquestes etapes de la recerca la deducció hi té un paper fonamental: és la lògica que mou tot el procés de la recerca.

La **deducció** és un procés de raonament que parteix d'enunciats abstractes sobre relacions generals i arriba de manera lògica i coherent a formular enunciats concrets sobre situacions, comportaments, fenòmens específics, particulars. És a dir, fem que les proposicions teòriques es transformin en hipòtesis de treball i definicions operacionals que es puguin comprovar, empíricament, mitjançant un disseny empíric. Cal evitar les explicacions *ad hoc* dels fenòmens observats i el canvi de teories per a passar com a correctes les dades disponibles (King, Keohane i Verba, 2000).

2.2. El tema i les preguntes de la recerca

Fem recerca per diferents raons: perquè hi ha un tema, qüestió o problema de la realitat social que ens interessa personalment; perquè ens encarreguen investigar-ho; o perquè el tema o problema és molt punyent o rellevant per a la societat en què vivim i mereix, per tant, una investigació. Dins de l'àmbit acadèmic també pot ser que vulguem comprovar la validesa d'una teoria o fer una contribució a les teories ja establertes sobre la realitat social.

Però per a dur a terme la recerca, necessitem **concretar el tema o problema, és a dir, cal formular el tema com a preguntes de recerca**. En la recerca empírica les preguntes es remetent a descripcions o explicacions de la realitat social. Les preguntes descriptives fan referència a com és un fenomen, on es dona, quan, en quin grau, en quina quantitat, etc. Les preguntes explicatives fan referència al perquè, a quin efecte i com es produeix, per mitjà de quin procés, en quines condicions i de quina manera, etc.

Per tant, les **preguntes descriptives** intenten caracteritzar un fenomen i determinar-lo. Són indispensables sempre que analitzem una realitat desconeguda i cal respondre-les (almenys de manera hipotètica) abans de començar les preguntes explicatives. Sense tenir una bona descripció d'un fenomen no podem encetar la recerca d'explicacions.

Preguntes en les ciències socials

Una pregunta pertany a l'àmbit de les ciències socials si els factors o variables que analitza són en gran part de tipus social, i si les variables que s'han d'explicar són institucions, grups o individus.

Les **preguntes explicatives** es demanen perquè es dona un fenomen, quin és l'efecte o influència d'un factor sobre un altre o de com es produeix o succeeix un fenomen. Les preguntes relatives a com succeeix un fenomen corresponen al nivell més alt d'explicació perquè fan esment dels mecanismes causals i els processos que produeixen un fenomen, i no només dels possibles efectes d'uns factors.

Exemples de temes de recerca

Ens preocupa l'apatia dels joves davant la política. O alguna institució ens encarrega investigar les raons de la caiguda de la natalitat, o volem conèixer la situació de la immigració al nostre país, o si Internet afecta les relacions del ciutadà amb el món polític. En la política comparada, uns quants temes típics orienten la recerca, per exemple, les causes de la democratització, de l'estabilitat, o de la caiguda dels règims democràtics. Com afecta la riquesa del país la democratització? Com afecta una constitució presidencial l'estabilitat dels règims democràtics? Unes altres preguntes fan referència a l'efecte del règim sobre altres fenòmens. Les democràcies tenen més creixement econòmic? Els països amb règims democràtics no es declaren la guerra entre ells? (vegeu, per exemple, Møller i Skaaning, 2012b).

Exemples de formulació del tema "L'apatia dels joves davant la política" com a preguntes de recerca

Preguntes descriptives: els joves participen menys en política que els adults? Els interessa menys la política? Els joves voten menys a Espanya o a Catalunya?

Preguntes explicatives: per què els joves voten menys que els adults o s'afilien menys als partits polítics i els sindicats? Quin és l'efecte de l'edat sobre la participació política? Per què l'edat influeix en els nivells i tipus de participació política? Com es produeix, quin és el procés que fa que l'edat influeixi en els nivells i tipus de participació política?, és a dir, què influeix més, el cicle vital o l'efecte generacional, en la participació política?

Teories sobre la influència de l'edat: cicle vital i efecte generacional

La teoria del cicle vital considera que a mesura que s'incrementa l'edat, la persona esdevé més conservadora i integrada en la societat, ja que té més responsabilitats familiars, laborals i socials, i s'ha establert i acomodada dins d'un àmbit geogràfic concret. Tot això és independent de la pertinença a una generació específica.

La teoria de l'efecte generacional estableix que els membres d'una generació, pel fet d'haver nascut en dates properes, haver rebut unes influències culturals i educatives semblants i haver viscut en un context econòmic i polític comú i específic, tendeixen a comportar-se de manera semblant, però diferent de les altres generacions. Així, a Europa i els Estats Units les persones que eren joves als anys quaranta i cinquanta mantenen un comportament polític diferent de les cohorts que eren joves als anys seixanta i setanta. La generació de la postguerra serà més conservadora i menys participativa que la generació *hippy* o del Maig del 68, encara que ja no siguin joves.

A més, a l'hora de formular les preguntes de recerca cal combinar allò particular amb allò general i passar d'un nivell a l'altre. Per tant, és molt convenient tenir presents els diferents àmbits geogràfics i el nombre de persones, col·lectius, sectors o grups implicats, però també la volada teòrica. És a dir, és **convenient formular i reformular preguntes seguint diferents nivells de generalitat**.

Cal reflexionar sobre les relacions entre diversos aspectes i àmbits de la realitat social, i mirar d'establir de la manera més precisa possible les connexions entre els diferents nivells de generalització. Tot això permet, en finalitzar la recerca, arribar a generalitzacions empíriques que superen els àmbits merament parti-

Revisió de la literatura

Per a determinar quines preguntes explicatives i, consegüentment, quines hipòtesis es faran, cal fer una important revisió de les teories i de les investigacions empíriques d'altres científics. Moltes vegades "no hi ha res de nou sota el sol", en el sentit que és molt improbable que hi hagi noves explicacions, és a dir, factors que influeixen en un fenomen i que no s'hagin descobert. Per això, és més convenient conèixer a fons els estudis i les teories ja establertes.

culars, o a caracteritzacions de casos concrets. Sense la capacitat de generar proposicions o hipòtesis que siguin científicament verificables, les teories no es poden criticar, millorar o descartar.

Per tant, en les preguntes de recerca ens hem de moure des d'àmbits geogràfics, nombre de persones o col·lectius, o hipòtesis més restringides cap a nivells d'abast més general, i a l'inrevés.

Exemple

En les preguntes sobre la participació política dels joves començàvem amb unes preguntes descriptives sobre el comportament dels joves respecte de la política i passàvem després a preguntes d'abast més general sobre la influència de l'edat en la participació i les possibles teories explicatives. També podem començar preguntant-nos per l'apatia política dels joves en una comunitat autònoma determinada i després plantejar-nos la mateixa pregunta respecte a la resta de l'Estat espanyol o els països democràtics occidentals. També podem tenir en compte que la participació política és un concepte genèric i que les preguntes haurien d'adreçar-se als diferents tipus de participació política. Per què els joves participen més en protestes i associacionisme no partidista que no pas en les formes de participació més convencionals?

Per tant, les preguntes de recerca han de reflexionar sobre diferents nivells de la realitat: els més específics o particulars i els més genèrics o universals. Això no implica que la investigació hagi de respondre totes les preguntes possibles, sinó que ha de triar una o diverses preguntes com a guia de la recerca després d'haver triangulat entre els diferents nivells de la realitat i d'haver reformulat les preguntes segons els diferents nivells de generalitat.

També poden ser legítimes les preguntes molt delimitades, específiques i particulars per a guies de recerca, però sempre convé que la investigació tingui present el que pot succeir en el nivell més general per raons de coherència lògica entre els diferents nivells.

No obstant això, les preguntes molt limitades en el temps i l'espai i d'escassa rellevància teòrica són pobres i poc significatives des del punt de vista científic. Cal que la pregunta sigui científicament interessant o que tingui importància social. En la mesura del possible cal apuntar alt teòricament, respondre als debats científics, i pensar en els grans problemes.

2.3. Les hipòtesis

Només quan tenim preguntes de recerca concretes estem en condicions de formular les hipòtesis de la recerca, les quals són una **possible resposta** a les preguntes. Cal comprovar empíricament si aquesta resposta es dona en la realitat o no.

Les hipòtesis són proposicions que o bé descriuen una situació, o bé donen una explicació sobre diferents fenòmens, els quals posa en relació. Les primeres són hipòtesis descriptives i les segones són hipòtesis explicatives.

Sense hipòtesis no es pot iniciar una investigació empírica, encara que la nostra recerca sigui un informe senzill sobre qualsevol qüestió social. Les hipòtesis guien i condueixen la recerca, marquen el principi i el final de la tasca, delimiten els fenòmens que hem d'incloure i canalitzen la recerca perquè esdevingui una aportació al coneixement científic d'una matèria.

Moltes empreses i institucions no acadèmiques són contràries a allargar informes i estudis amb un apartat dedicat a les hipòtesis. Però d'aquesta forma les hipòtesis resten implícites i aleshores actuen com a guia de la recerca d'una manera poc clara, i cosa que pot conduir a la manipulació dels resultats. Pitjor encara resulten els estudis on no hi ha ni implícitament ni explícitament cap hipòtesi de tal manera que s'analitza un fenomen arbitràriament, sense arribar a cap resultat significatiu, cosa que impedeix l'acumulació de coneixement.

Les **hipòtesis descriptives** simplement "declaren" o "afirmen" com és un fenomen. Les **hipòtesis explicatives** relacionen la variació entre dos elements, fenòmens o propietats. És a dir, estableixen que la variació específica d'una propietat o fenomen produeix una altra variació en la propietat o fenomen que volem explicar. Així, la primera propietat o fenomen produiria una influència, seria la causa del canvi que es produeix en l'altra propietat o fenomen. Com a mínim les hipòtesis explicatives han de posar en relació dos elements o fenòmens.

Unes hipòtesis descriptives sobre el comportament polític dels joves

- Més del 50% dels joves de divuit anys no vota.
- Els joves a Catalunya voten menys que els joves de Castella-Lleó.
- Als joves que viuen a les ciutats els interessa més la política que als joves que viuen a zones rurals.

Unes hipòtesis explicatives sobre el comportament polític dels joves

- La classe social influeix en el comportament polític dels joves.
- Com més nivell educatiu tenen els joves, més grau de participació política es produeix.
- El joves voten menys que els adults perquè no estan tan integrats socialment, econòmicament ni políticament com els adults. Però a mesura que s'incrementa l'edat i a causa de l'efecte del cicle vital (integració a la societat, responsabilitats, més familiaritat i vincles amb els partits, eleccions i sistema polític en general, més habilitats polítiques i socials), augmenta la participació en les eleccions.

Sempre que sigui possible les hipòtesis han de seguir les quatre **normes** que presentarem a continuació. Cada norma la il·lustrarem amb un exemple.

1) Han de derivar o ser **deduïdes lògicament d'una teoria** o del marc teòric establert a la recerca. Això implica que han de proporcionar una resposta a les preguntes originàries de la recerca i han de ser coherents amb la teoria. D'aquesta manera la contrastació de les hipòtesis implica una contrastació indirecta de la teoria.

Exemple

1r. "Els joves voten menys que els adults a causa de l'efecte del cicle vital" o 2n. "A mesura que s'incrementa l'edat, s'incrementa la participació en les eleccions".

També es pot arribar a la formulació d'hipòtesis per un **procediment induc-tiu**, és a dir, reflectir algun fenomen concret que veiem que passa a la realitat i formular una hipòtesi de contingut general i extens basant-se en aquest fenomen. Aquest procediment és únicament recomanable en les recerques exploratòries, quan no hi ha teories o recerques fetes sobre el fenomen que s'ha d'estudiar. Però només un **marc teòric** pot revelar les possibles explicacions d'un fenomen: el perquè existeix una relació entre les variables analitzades. Les teories o marcs teòrics són construccions que precisament sistematitzen les relacions entre les variables de manera coherent i lògica.

2) Cal que siguin **verificables empíricament** –és a dir, les hipòtesis són l'objecte concret i específic de la recerca– i, per tant, s'han de formular de manera que puguin ser contrastades empíricament amb certa facilitat. Això vol dir fer hipòtesis que es puguin operacionalitzar amb la finalitat que les variables puguin ser **observades** en la realitat.

Exemple

En la primera hipòtesi hi ha tres variables: edat, vot i cicle vital. Les dues primeres són fàcils de trobar a la realitat, però copsar la variable cicle vital comporta separar-la en dimensions o components –responsabilitats familiars, laborals i socials; estabilitat geogràfica; integració en la comunitat; familiaritat i vinculació amb els components del sistema polític; etc.– i comprovar-ne els efectes mentre observem l'evolució d'una cohort de joves al llarg de la seva vida i comprovar si als increments d'edat hi corresponen increments de la freqüència del vot. La segona hipòtesi és molt més fàcil de comprovar perquè les dues variables que apareixen –edat i vot– són senzilles de copsar, només cal tenir el percentatge de participació en diferents eleccions i la distribució per edat dels votants. No obstant això, aquesta segona variable no té la volada teòrica i explicativa de la primera.

3) Cal que siguin **refutables empíricament**, és a dir, no només s'han de poder comprovar empíricament sinó que ha de ser possible refutar-les amb l'observació empírica. Per això és indispensable que les hipòtesis alternatives centrals de la recerca vagin acompanyades d'altres **hipòtesis alternatives**, on s'estableixen proposicions rivals, contràries a la hipòtesi alternativa sostinguda per la nostra teoria. No es poden comprovar totes les hipòtesis alternatives, però cal comprovar-ne almenys les principals per a descartar relacions espúries entre les variables, descobrir les interaccions amb altres variables i detectar altres possibles causes dels fenòmens.

Exemple

En el cas de la primera hipòtesi, una possible hipòtesi rival alternativa seria la que estableix que és més important l'efecte generacional sobre la participació electoral. És a dir, els joves d'avui voten menys perquè pertanyen a una generació que comparteix un

Variables i operacionalització

Les variables són el correlat empíric (visible, observable) dels conceptes teòrics. S'anomenen variables perquè "varien" d'una unitat d'anàlisi (cas o individu) a una altra. Operacionalitzar és la tasca de convertir els conceptes teòrics en indicadors o variables que puguin ser mesurats empíricament, i permetin comprovar les hipòtesis o explicacions dels nostres fenòmens d'interès. Més endavant tractarem en més detall aquests conceptes.

Variables intervinents i relacions espúries

En moltes ocasions, hi ha variables que intervenen o mitjancen en la relació que sembla haver-hi entre les dues primeres variables. En d'altres, hi ha una relació espúria, és a dir, el canvi en la variable dependent (que s'ha d'explicar) no es deu a l'efecte de la variable independent, sinó a una tercera variable que produeix canvis en les dues anteriors. A més normalment hi ha més d'una variable important afectant la dependent (multicausalitat).

context d'inseguretat econòmica i laboral i de desconfiança en els polítics i el sistema de democràcia representativa i, per tant, no s'interessen per la política tradicional. I quan es facin adults, votaran menys que altres generacions. En el cas de la segona hipòtesi, una possible hipòtesi contrària seria la que estableix que l'edat en realitat no influeix tant, sinó que és el gènere la influència principal sobre la participació electoral. És a dir, els homes joves voten molt menys que els homes adults, en canvi les dones joves voten amb una freqüència semblant a la de les dones adultes. Per tant la hipòtesi alternativa seria: "El gènere determina la freqüència del vot: les dones voten més que els homes en qualsevol franja d'edat i l'edat influeix sobretot en el cas dels homes". En conseqüència, la relació entre l'edat i el vot existeix sobretot entre els homes, però el gènere és una altra variable que afecta de manera més forta la participació electoral.

4) Cal concretar tant com sigui possible les hipòtesis, és a dir, convé explicar la **direcció de la relació** (negativa o positiva) entre els elements o variables i el **tipus o forma de relació**. Tanmateix, si les relacions entre les variables no són lineals o si les variables no són quantitatives, cal reflectir la correspondència dels canvis de valors o d'estat d'una variable respecte de l'altra.

Exemple

La hipòtesi "A mesura que s'incrementa l'edat, s'incrementa la participació en les eleccions" és més informativa i enfoca millor la investigació, perquè descriu una relació positiva entre els dos fenòmens, que simplement afirmar que hi ha una relació entre l'edat i la participació electoral, ja que no estableix la direcció de relació entre les variables. I encara més precisa resulta la següent hipòtesi, "A mesura que s'incrementa l'edat, s'incrementa la participació en les eleccions, però entorn dels seixanta-cinc anys comença de nou a davallar el nivell de participació. És a dir, la relació entre l'edat i la participació electoral és de tipus curvilini, no lineal".

Relacions lineals, curvilínies i no monòtones

Les relacions lineals entre les variables es donen quan l'increment o davallada d'una de elles implica sempre un corresponent increment o davallada de l'altra. Per exemple, la relació entre l'educació i l'associacionisme és lineal i positiva: com més nivell educatiu més participació en associacions. Les relacions curvilínies succeeixen quan hi ha punts d'inflexió en aquesta relació lineal i arriba un moment en què l'increment d'una produeix la davallada de l'altra, o a l'inrevés.

2.4. Els conceptes o definicions

Per tal de poder formular de forma clara les hipòtesis s'han de definir els fenòmens, propietats o elements que inclou. Per tant, cal definir, elaborar o triar els conceptes que delimiten els elements als quals fan referència les hipòtesis.

Els conceptes són les propietats o atributs dels objectes (persones, votants, països, organitzacions, etc.) que ens interessen en un estudi particular. Les **definicions o conceptes** ens ajuden a precisar i delimitar l'objecte d'estudi i també a concretar la cerca de les dades. Així, les definicions o conceptes han de ser el menys abstractes possible i han de possibilitar l'observació empírica o, el que és el mateix, l'obtenció de dades.

Els conceptes en les ciències socials acostumen a ser **controvertits i polèmics**; és a dir, sovint hi ha diferències tant pel que fa a significat com pel que fa al referent empíric del concepte. Tot això es deu al fet que els conceptes en les ciències socials es refereixen a realitats amb una important càrrega normativa i valorativa, i contenen múltiples dimensions o criteris caracteritzadors.

Per exemple, el concepte de política, democràcia, legitimitat, participació, liberalisme, socialisme, parlamentarisme, igualtat, representació, etc. resulten ser essencialment controvertits en tant que descriuen realitats que són valorades segons una concepció normativa i en tant que no hi ha una sola dimen-

sió, criteri o propietat que sigui suficient per a caracteritzar-los. Cal posar-se d'acord en el conjunt de dimensions que serien suficients per a caracteritzar el fenomen que es vol definir (Conolly, 1993). Així, dins de la disciplina de la ciència política conviuen moltes vegades definicions diferents i contràries dels fenòmens polítics.

El concepte de democràcia és l'exemple perfecte d'un concepte "essencialment disputat" que ha estat el centre de discussions sense fi, el qual, tot i que "no pugui ser resolt per cap tipus d'argument, està sostingut per arguments i evidències perfectament respectables" (Gallie, 1956). La democràcia ha estat definida de moltes maneres (Collier i Levitski, 1997). Coppedge i els seus col·legues, seguint l'esquema de models de la democràcia de Held (2006), distingeixen fins a sis formes d'entendre la democràcia (Coppedge i altres, 2011; Coppedge, 2012; sobre conceptualització de la democràcia, vegeu Møller i Skaaning, 2012a):

- La democràcia entesa com a competència de les elits (Schumpeter, 1942; Przeworski, 1999).
- La democràcia pluralista, o liberal, entesa com a imperi de la llei, sistema de frens i contrapesos entre els diferents poders, i respecte de les minories (Hamilton, Madison i Jay, 1992; Mill, 1972; Dahl, 1989).
- La concepció majoritària de la democràcia, que reflecteix el principi que diu que la majoria ha de governar (Schattschneider, 1942; Lijphart, 2012).
- La concepció participativa de la democràcia, que suposa la participació directa dels ciutadans sempre que sigui possible (Barber, 2003; Macpherson, 1977).
- En la concepció deliberativa de la democràcia, el procés de presa de decisions es fa mitjançant un raonament públic centrat en el bé comú de la comunitat política per a superar els interessos parcials i els objectius a curt termini (Gutmann i Thompson, 1996; Dryzek, 2000; Habermas, 1996).
- El concepte igualitari de la democràcia emfatitza la igualtat dels ciutadans: en la participació, la representació, la protecció i els recursos disponibles (els autors de l'anterior definició també poden aparèixer aquí; Saward, 2010).

Dins d'aquesta varietat de conceptes i definicions, els investigadors han de saber triar el concepte o definició que combini els següents requeriments:

- Precisió (hem de saber de què parlem quan utilitzem un concepte)
- Suficients elements o propietats caracteritzadores
- Referent empíric i realisme
- Viabilitat tècnica
- Generalitat
- Coherència lògica amb la teoria en l'operacionalització
- Utilitat per als objectius de la recerca

El requeriment de generalitat es refereix a la capacitat de generalització o d'extensió que té un concepte, és a dir, al grau d'abast del concepte que inclou el que succeeix a altres països, s'adapta a noves realitats sociopolítiques o reflecteix el passat. La cerca de la generalització és una característica essencial de la tasca científica, necessària per a l'acumulació de coneixements. En conseqüència, els conceptes han de "viatjar" i adaptar-se a diferents entorns. El problema és que l'adaptació a nous casos pot forçar massa el concepte de manera que el contingut es dilueixi i resti indeterminat. Sartori (1970) anomena aquest procés *conceptual stretching*.

Tanmateix, no és fàcil combinar de la mateixa manera tots aquests elements. Així, la generalitat o capacitat de generalització d'un concepte pot anar en contra de la precisió que aporta i de la cerca de realisme empíric (per exemple, en el cas de la definició de la democràcia com a govern del poble); la viabilitat tècnica pot dificultar la coherència teòrica i lògica perquè només es disposa d'unes dades determinades, etc.

Per tant, sempre cal trobar l'equilibri entre els diferents requeriments i valorar les diferents opcions de definicions. En realitat, els conceptes o definicions en les ciències socials són, com qualsevol element de la recerca, una cruïlla entre la teoria i la realitat i, per tant, cal no perdre mai la dimensió teòrica i mirar sempre de prop les dades que tenim, o podem obtenir, sobre la realitat.

2.5. Les definicions i les hipòtesis operacionals o de treball

Precisament el pont entre la teoria i la realitat es travessa quan la definició més abstracta i declarativa es transforma en una **definició operacional** i les hipòtesis esdevenen **hipòtesis operacionals o de treball**. Per tant, només quan es transformen les definicions i hipòtesis en hipòtesis operacionals, es comprova si el concepte i les corresponents hipòtesis assoleixen els requeriments empírics esmentats abans (precisió, referents empírics i realisme, viabilitat tècnica).

La definició operacional inclou els indicadors empírics dels elements o variables continguts en un concepte. Les hipòtesis de treball estableixen les relacions entre els valors o mesures dels indicadors. Aquest procés de transformació dels conceptes i hipòtesis abstractes en conceptes i hipòtesis mesurables i observables s'anomena *operacionalització*.

Vegeu també

Veurem en més detall el procés d'operacionalització en l'apartat 3.1 d'aquest mòdul.

Per exemple, es pot definir la **democràcia** com la forma de govern en què el poble governa. Aquesta definició és força abstracta i necessitem uns criteris definitoris per a concretar què és una democràcia. Així, entre els politòlegs hi ha una àmplia acceptació del concepte de democràcia elaborat per R.A. Dahl (1979, 1999), que estableix un seguit de dimensions o criteris definitoris que en el seu conjunt caracteritzen una democràcia:

- Participació efectiva
- Igualtat de vot
- Assoliment d'una comprensió il·lustrada
- Exercici del control final sobre l'agenda
- Inclusió dels adults

El següent pas consisteix a trobar referents o indicadors empírics d'aquests criteris característics de les democràcies. Segons Dahl (1999) hi ha un seguit d'institucions concretes necessàries per a satisfer els criteris democràtics. Aquestes institucions són clarament observables i constitueixen els referents empírics (variables i indicadors) dels criteris democràtics. La correspondència entre les institucions que serveixen de referents empírics i els criteris caracteritzadors de la democràcia és la següent (Dahl, 1999, pàg. 107):

1) Representants electes (cambra legislativa, presidència, ens municipal, etc.)	→	Participació efectiva Control de l'agenda
2) Eleccions lliures, equitatives i freqüents	→	Igualtat de vot Control de l'agenda
3) Llibertat d'expressió (drets i oportunitats per a expressar les opinions i les crítiques)	→	Participació efectiva Comprensió il·lustrada Control de l'agenda
4) Fonts d'informació alternatives i independents	→	Participació efectiva Comprensió il·lustrada Control de l'agenda
5) Autonomia associativa (partits, grups de pressió, moviments socials independents)	→	Participació efectiva Comprensió il·lustrada Control de l'agenda
6) Drets plens de la ciutadania (drets i llibertats que assegurin l'efectivitat de les institucions anteriors)	→	Inclusió dels adults

Tanmateix, aquests criteris caracteritzadors de la democràcia no són totalment reflectits o recollits mitjançant les institucions esmentades, però almenys són les institucions mínimes necessàries per a la democratització (Dahl, 1999, pàg. 114). En el procés d'operacionalització sempre es perd part del contingut de la definició més abstracta i teòrica perquè es deixen de banda les característiques o propietats que no són directament observables o que ho són difícilment.

Tot aquest procés de conceptualització i d'operacionalització acostuma a ser difícil i és recomanable que els **investigadors novells** facin servir les definicions o conceptes de teories ja validades empíricament i reconegudes per la comunitat científica, és a dir, teories amb un acord ampli sobre els elements o propietats característics del concepte i sobre l'operacionalització. Els avantatges d'utilitzar operacionalitzacions consolidades en la disciplina són clars: faciliten el reconeixement de la nostra recerca per part de la resta de la comunitat científica, aprofiten els esforços de les anteriors recerques en establir la validesa i fiabilitat de les operacionalitzacions, i permeten l'acumulació del coneixement científic en els fenòmens que volem estudiar. Només en el cas dels **investigadors més experimentats** és convenient dedicar-se a ampliar els conceptes, elaborar-ne de nous o modificar-los, i tractar de millorar les definicions o conceptes més clàssics i típics i superar-los, si són molt restringits,

poc acurats, confusos o insatisfactoris. En tot cas, qualsevol investigador ha de revisar obligatòriament la **literatura** sobre el fenomen que s'ha d'estudiar i fixar-se especialment en els conceptes i definicions operacionals emprats.

2.6. Les variables i els tipus de variables

Un cop s'han formulat les hipòtesis i els conceptes, cal centrar-se més específicament en les **variables** que apareixen en les hipòtesis i conceptes. Al començament d'aquest apartat explicàvem que les hipòtesis són proposicions declaratives sobre un fenomen que varia (hipòtesi descriptiva) o sobre la relació entre dos fenòmens (hipòtesi explicativa) que varien. Les variables són característiques, atributs o propietats dels nostres objectes d'estudi (persones, països, organitzacions) que varien i que són observables empíricament.

Vegeu també

Respecte a les hipòtesis vegeu l'apartat 2.3 d'aquest mòdul.

Per tant, una variable té dues característiques:

- 1) **Variabilitat:** La característica, atribut o propietat assumeix diferents valors o diferents estadis en diferents individus o unitats d'anàlisi.
- 2) **Observabilitat:** La variable es pot detectar en la realitat empírica i per això és recomanable que les variables apareguin en les definicions i les hipòtesis. Per a contrastar empíricament conceptes i hipòtesis abstractes, els hem de transformar en variables.

Tanmateix, a vegades els conceptes tenen referents empírics clars i senzills que de fet són variables que no cal transformar. Per exemple, no és el mateix el concepte edat que el concepte democràcia. El primer és assimilable a una variable mentre que l'últim, com hem vist, és un concepte complex format per diversos criteris identificadors que cal transformar en variables i indicadors (les institucions esmentades abans) per a observar-los en la realitat.

Les variables són elements fonamentals en la recerca perquè serveixen per a contrastar la nostra teoria i hipòtesis.

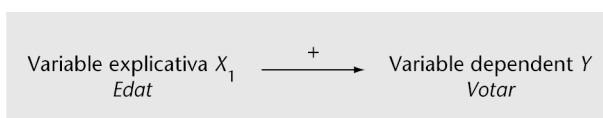
Hi ha diferents **tipus de variables** segons el seu paper dins de les hipòtesis. Les variables **dependents** són les que volem explicar i, per tant, el seu valor "depèn" del valor d'altres variables. Les variables **independents** són les que expliquen: suposem que els canvis en els seus valors influeixen en els valors de la variable dependent. Una hipòtesi (explicativa) ha de tenir com a mínim una variable dependent i una d'independent.

Les variables independents poden ser explicatives, intervinents, antecedents i de control. Les variables **intervinents** o **intermèdies** condicionen les relacions entre la variable dependent i la independent. A vegades la influència de la variable independent sobre la dependent està relacionada amb el valor de la variable intervinent. Un altre tipus de variable independent seria la **variable antecedent**, la qual influencia i intervé abans de la variable explicativa. Les **variables de control** suposem que influeixen en la variable explicativa i en la variable dependent de forma que poden fer aparèixer una relació entre les nostres variables dependent i independent quan, en realitat, no n'hi ha, o amagar la relació quan, en realitat sí que n'hi ha. Per tant, cal controlar l'efecte que produeix per a determinar correctament la influència de la variable explicativa sobre la dependent. En qualsevol recerca explicativa tenir en compte de l'efecte de les variables de control és fonamental per a descartar relacions espúries o inexistents entre la variable explicativa i la dependent.

Variables

Recordeu que en les hipòtesis rivals alternatives cal especificar el possible paper de les variables de control i de les intervinents.

Posarem uns quants exemples de les hipòtesis esmentades abans sobre la influència de l'edat en la participació electoral. Recordem que una de les hipòtesis era: "A mesura que s'incrementa l'edat, s'incrementa la participació en les eleccions".

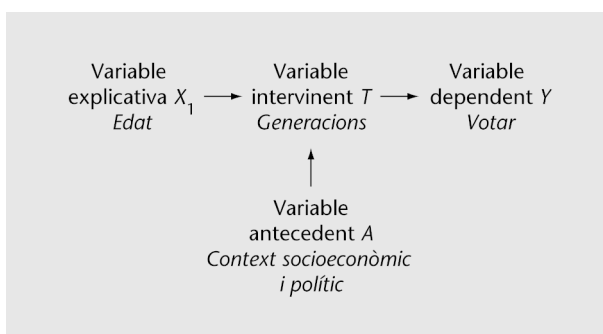
Direccions de les relacions entre variables

El signe + representa una relació positiva: quan s'incrementa una variable, s'incrementa l'altra.

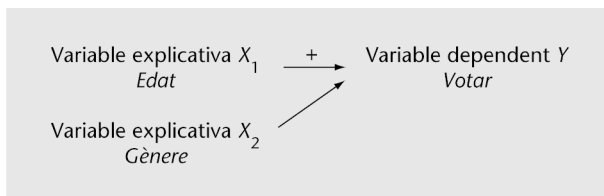
El signe – representa una relació negativa: quan s'incrementa una variable, davalla l'altra i a l'inrevés.

L'absència de signes implica o bé que la variable és qualitativa o bé que la relació entre les dues variables no és lineal.

Una de les hipòtesis rivals alternatives era "La influència de l'edat depèn de l'efecte generacional". És a dir, hi ha diverses generacions (per exemple, els joves actuals) que voten menys que d'altres a causa de la socialització dels membres en contextos que menen a un rebuig de la política convencional.

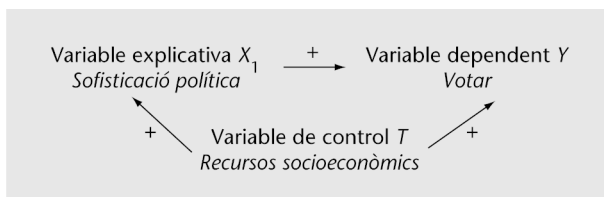
Una altra hipòtesi rival alternativa era "El gènere determina la freqüència de vot: les dones voten més que els homes en qualsevol franja d'edat, i l'edat influeix sobretot en el cas dels homes". En aquest cas estem en presència de dues variables que influeixen en el vot.

Ara plantejarem una hipòtesi nova sobre la participació electoral amb la intenció de veure l'efecte d'una variable de control. La hipòtesi diu: "Com més grau de sofisticació política, més participació electoral". La hipòtesi alternativa que inclou una variable de control seria: "La sofisticació política i la participació electoral depenen del nivell de recursos socioeconòmics dels electors; per tant, la relació entre el grau de sofisticació política i la participació és espúria, inexistent".

La sofisticació política

Es refereix al grau de coneixements (per exemple, si se sap qui governa en diferents nivells de govern), la comprensió (per exemple, de les dimensions dreta/esquerra) i l'interès per la política.

L'ús de les variables intervinents, antecedents i de control contribueix millor a donar una explicació acurada de la variable dependent, que no pas si només s'analitza l'efecte d'una explicativa sobre la dependent. Per tant, tenint en compte que analitzarem el paper de més d'una variable independent, sempre convé dibuixar un **diagrama o mapa** previ, com hem fet a dalt, on es representa la direcció de les relacions entre les variables.

Per acabar, cal tenir present que la condició de variable dependent o independent depèn de la perspectiva de l'investigador; per exemple, la mateixa variable pot exercir de variable independent explicativa en una hipòtesi o en un estudi i després passar a ser la independent intervinent o de control en la hipòtesi rival alternativa o en un altre estudi.

2.7. Les relacions causals

Si bé la descripció dels fenòmens és molt necessària, l'objectiu de més abast científic i més interès social és l'explicació. En les hipòtesis explicatives es plantegen relacions entre variables amb la intenció d'explicar una variable dependent.

No obstant això, les hipòtesis explicatives poden reflectir relacions amb més o menys capacitat d'explicació de la variable dependent. Hi ha dos tipus principals de relacions que es poden establir entre les variables: les relacions de covariància i les relacions de causalitat.

Les relacions de covariància estableixen que dues o més variables varien al mateix temps. Per exemple, a mesura que s'incrementa el nivell educatiu s'incrementa el nivell d'ingressos. Aquestes relacions de covariància són poc explicatives perquè no ens mostren que és el que fa canviar simultàniament les dues variables; és a dir, pot ser que el nivell educatiu produeixi més ingressos, però també pot ser que un nivell alt d'ingressos afavoreixi l'accés a l'educació, o que una tercera variable influeixi en totes dues (relació espúria), per exemple l'estatus familiar.

Les ciències socials intenten superar les meres covariàncies i passar a establir relacions causals que indiquin que els canvis en una variable produeixen els canvis en una altra; per exemple, l'afirmació que "A mesura que s'incrementa la identificació ideològica, es participa més en les eleccions". És a dir, una identificació forta amb l'esquerra o la dreta incrementa la probabilitat de votar, però la probabilitat de votar no pot crear la identificació ideològica.

Resulta difícil determinar les causes, els efectes i les conseqüències dels fenòmens socials. Encara és més difícil quan el fenomen és important, històric, molt rellevant i quan a més no acostuma a haver-hi una sola causa. Per tant, és recomanable plantejar relacions causals quan s'assoleixen determinades condicions alhora. Els investigadors en ciències socials parlen de relacions causals fortes i febles, i de relacions no causals (aquestes últimes són les covariàncies sense explicació).

Les **relacions causals fortes** es donen quan es compleixen els quatre criteris següents alhora (seguint més aviat el model de les ciències naturals):

- 1) La causa (X) i l'efecte (Y) covarien.
- 2) La causa (X) precedeix l'efecte (Y).
- 3) Es pot establir un mecanisme, vincle o procés causal que expliqui que canvis en X ocasionen canvis en Y .
- 4) La covariància de la causa (X) i l'efecte (Y) no es deu a una influència sobre les dues variables d'una tercera variable (T) (relació espúria).

Per al científic social sovint és difícil poder establir aquestes quatre condicions en una relació entre dues variables.

La primera condició implica que sempre que apareix la causa, succeeix l'efecte, i a l'inrevés: sempre que apareix l'efecte és perquè hi és la causa. La conjunció constant de la causa i de l'efecte és molt improbable, perquè encara que es doni en el present i en el passat, pot no donar-se en el futur, i encara que es doni en uns contextos o entorns pot no ocórrer en d'altres.

La segona condició també presenta dificultats perquè en ciències socials moltes vegades és impossible determinar si un fenomen s'ha produït abans en el temps que un altre: la ideologia sembla formar-se abans d'anar a votar, però pot ser que es pugui formar o reforçar en la mesura que el ciutadà vota. Només la lògica i el coneixement dels mecanismes causals que estan funcionant ens poden donar pistes sobre l'ordre temporal dels fenòmens. Lògicament considerem que una actitud política com aquesta precedeix un comportament polític d'aquest tipus, però no ho hem vist en la realitat. L'única manera d'estar completament segurs de la precedència de la ideologia política seria fer un experiment en el qual "s'inoculés" ideologia a un grup de ciutadans, i a un altre no, i comprovéssim més tard si van a votar amb més probabilitat o no.

La dificultat d'establir aquestes condicions fa que gran part dels investigadors busquen descobrir **relacions causals febles** i es prenen les primeres dues condicions esmentades abans de manera laxa. És a dir, respecte a la primera pot no donar-se sempre la covariància de les dues variables, però s'ha de donar en un nombre de casos prou gran i divers. Si veiem que la covariància es dona en un nombre prou gran de casos i en contextos diferents, encara que no hi hagi covariància en tots els casos, podem concloure que la variable causal és de fet una condició que facilita l'aparició de l'altre fenomen.

En realitat, cal deixar de banda el concepte fort aplicat a les relacions de causa i assumir la idea que parla de tendències probabilístiques i condicions facilitadores dels fenòmens a explicar.

Respecte a la segona, i sempre que sigui necessari, es fa servir la lògica, el sentit comú o els coneixements de la realitat social. Per exemple, mai una variable que és un atribut personal de naixement no pot ser un efecte, sinó que sempre serà una causa perquè s'ha produït abans en el temps. També és més plausible que les actituds, valors i creences precedeixin els comportaments, que no pas que els comportaments determinin les actituds i valors de les persones, encara que a vegades les persones poden canviar de creences per a ajustar-les al comportament que tenen.

En referència a la tercera condició, alguns investigadors remetent a la teoria per establir el mecanisme o procés que fa que una variable influeixi en una altra, però molts d'altres no disposen ni tan sols d'una teoria adient que detalli els mecanismes explicatius. Fins i tot els que estableixen hipòtesis de tipus teòric no tenen més mitjans per a contrastar els vincles i mecanismes establerts

La lògica aplicada a les relacions causals

Es pot afirmar que X precedeix en el temps Y quan:

- 1) Y comença quan X es queda fixa o congelada.
- 2) X està lligada a un estadi o situació anterior en una seqüència coneguda.
- 3) X no canvia mai i Y canvia a vegades.
- 4) X és més estable, difícil de canviar i comporta més conseqüències.

Aquestes regles i d'altres interessants per a l'anàlisi causal es poden consultar a **J. A. Davis** (1989). *The Logic of Causal Order*. Londres: Sage ("Sage University Paper", núm. 55).

Contrastació d'hipòtesis teòriques explicatives

La contrastació empírica de les hipòtesis sobre l'efecte del cicle vital i les generacions en la participació electoral era complicada perquè implicava un disseny d'investigació molt més costós, ja que requeria analitzar les cohorts d'edat que formen generacions al llarg del temps. En canvi, analitzar l'efecte de l'edat sobre la participació electoral és més senzill, encara que sigui més pobre des del punt de vista explicatiu.

per la teoria. Tot plegat és el que alguns científics anomenen **el problema de la "caixa negra"**: es coneixen les relacions entre les variables independents (causes) i la dependent (efecte) i es poden establir generalitzacions, però no es coneixen els processos que han generat aquestes relacions.

La necessitat de conèixer millor els mecanismes causals implicats en la relació entre els fenòmens que volen entendre els científics socials explica la distinció entre els estudis quantitatius i els qualitius. En aquests darrers, es vol mirar de prop els mecanismes causals que hi ha entre les variables, i per això es fan servir els estudis de cas, la recerca etnogràfica o la històrica. No hi ha tanta preocupació per a veure fins a quin punt es pot generalitzar una determinada explicació de la realitat (que moltes vegades és l'objectiu de la recerca quantitativa). Es vol explorar i descobrir explicacions versemblants de la realitat.

Tanmateix, l'explicitació dels mecanismes i processos causals és un problema tant de la branca quantitativa com de la qualitativa i només es pot resoldre si es desenvolupen teories més generals que especifiquin els processos causals que produeixen determinades regularitats (les relacions entre variables que es repeteixen) i possibles implicacions observables d'aquests processos (Goldthorpe, 2000, pàg. 61).

Finalment, respecte a la quarta condició, els investigadors tenen present la necessitat de descartar les relacions espúries, i de fet és la condició que exigeix ser més curós. L'objectiu d'eliminar possibles causes alternatives determina el disseny de la recerca en gran part dels casos. Efectivament, és fonamental dissenyar la recerca de manera que es neutralitzin o es controlin les causes alternatives. Hi ha dissenys que són més efectius a l'hora de descartar causes alternatives i, per tant, relacions espúries.

L'experiment i els dissenys longitudinals són molt eficaços en aquesta tasca, però normalment els científics socials no poden fer experiments amb humans, col·lectius ni institucions, ni tampoc disposen de sèries temporals dels fenòmens. Així, els científics socials que habitualment disposen de dades d'enquestes i dades agregades de diversos països busquen descartar les causes alternatives mitjançant altres procediments: la introducció de les variables de control i l'ús del mètode estadístic, en el primer cas, i l'aplicació del mètode comparat de la concordança i el de les diferències, en el segon.

En la pràctica, els investigadors parlen de causa quan hi ha una relació entre les dues variables, es dona en suficients casos (nombrosos i diversos), respon a una lògica teòrica, i es poden descartar altres causes alternatives que podrien fer que la relació fos espúria (Díez Medrano, 1992).

Lectura obligatòria

El capítol 3 del llibre de Goldthorpe (vegeu l'annex d'aquest mòdul), explica les polèmiques entre qualitatistes i quantitativistes respecte a temes com el de la caixa negra.

J.H. Goldthorpe (2000). "Current Issues in Comparative Macrosociology". A: *On sociology: numbers, narratives, and the integration of research and theory* (pàg. 45-64). Oxford: Oxford University Press.

Vegeu també

En l'apartat 3.2. d'aquest mòdul i en el mòdul 3 s'expliquen els mètodes o dissenys de recerca.

Les relacions causals, a més, poden ser **directes**, **indirectes** i **múltiples**. Relacions causals **directes** vol dir que X és causa de Y sense altres variables intervinents. Relacions causals **indirectes** són les produïdes per la intermediació de variables intervinents: X és causa de Y en la mesura que ho és de T , que és causa directa de Y . Recordeu la hipòtesi rival alternativa sobre la relació entre l'edat i votar en què la variable T era les generacions.

Per acabar, ens referim a **relacions causals múltiples** quan les causes dels fenòmens socials són variades i nombroses. No hi ha un sol factor causal i de vegades concorren molts factors per a produir un fet determinat. Tanmateix, no es poden analitzar totes les possibles influències d'una variable i hem de triar les relacions que considerem més importants. La resta de possibles factors causals restaran englobats dins de la part d'explicació de la variable dependent que no podem explicar, o en altres termes, dins del concepte d'error.

Davant de tota aquesta complexitat i per a aclarir les relacions causals que volem analitzar, resulta molt convenient dibuixar les relacions entre les variables mitjançant **mapes o diagrames**. A més, sempre s'ha d'intentar descartar possibles causes alternatives i per això cal triar o elaborar un **disseny de la recerca adient**, tenint present les dades disponibles o que es poden obtenir.

Vegeu també

Respecte a les hipòtesis rivals alternatives, vegeu l'apartat 2.3 d'aquest mòdul.

Vegeu també

Respecte a la representació de les relacions entre les variables mitjançant mapes o diagrames vegeu l'apartat 2.6 d'aquest mòdul.

3. El disseny empíric de la recerca

3.1. L'operacionalització i el mesurament

Un cop desenvolupat el marc teòric de la recerca, hem d'idear la manera d'obtenir observacions concretes que ens permetin respondre les preguntes de la recerca i contrastar les hipòtesis formulades amb la realitat empírica.

L'operacionalització és el procés d'obtenció de fenòmens observables que corresponguin o representin conceptes abstractes. En altres paraules, l'operacionalització és el procés de quantificació i especificació dels conceptes i hipòtesis del marc teòric, per a poder contrastar-los empíricament.

Per tant, mitjançant l'operacionalització es construeix realment el pont o nexa entre la teoria i l'observació empírica. A continuació explicarem un seguit de termes necessaris per a entendre com es fa l'operacionalització.

Per a dur a terme l'operacionalització dels conceptes, hipòtesis i variables del marc teòric, cal mesurar la realitat de manera que puguem obtenir **observacions**. Per tant, mitjançant el mesurament obtenim observacions. Per a mesurar la realitat necessitem **instruments de mesurament**.

Els instruments de mesurament serveixen per a assignar valors d'alguna característica o propietat del fenomen investigat en els casos analitzats. Els instruments de mesurament són eines de treball amb les quals podem mesurar característiques o propietats dels fenòmens investigats.

Per exemple, instruments de mesurament poden ser les preguntes o ítems d'un qüestionari, una escala, un índex que mesura un determinat fenomen, o instruccions sobre la manera de registrar un comportament per mitjà de l'observació participant, etc.

L'instrument de mesurament mesura la realitat amb els **indicadors**.

Els indicadors són la representació observable d'un fenomen o variable. Mai no analitzem o comparem conceptes o variables sinó indicadors de conceptes o variables.

Els indicadors rarament reflecteixen tot el que vol dir un concepte i per això hem d'acceptar alguna pèrdua de significat. Tanmateix, hem d'intentar que aquesta pèrdua de significat sigui reduïda de manera que els indicadors representin bé el concepte o la variable.

Moltes vegades amb un sol indicador no hi ha prou per a mesurar un concepte, atès que, com ja hem dit en l'apartat "Els conceptes o definicions", els conceptes socials són multidimensionals i es componen normalment de diversos criteris caracteritzadors. Un exemple clàssic és l'operacionalització de la classe social. Només amb l'indicador d'ingressos no assolim un mesurament complet del concepte. Hi ha altres indicadors com ara el nivell educatiu, el barri de residència, els hàbits de consum, la centralitat de les relacions socials, o la quantitat d'electrodomèstics, aparells electrònics i cotxes.

Els **valors** de l'indicador són les observacions que farem servir per a avaluar les nostres hipòtesis. Mitjançant el mesurament assignem valors a la variable a cada cas. Això vol dir que podem parlar amb precisió del grau en què un cas determinat manifesta la propietat que caracteritza una variable.

Per exemple, la variable eficàcia política es pot representar mitjançant un seguit d'indicadors en forma de proposicions que els entrevistats han de respondre segons una escala que va del total acord al total desacord:

Ítems	Totalment d'acord 5	Parcialment d'acord 4	Ni d'acord ni en desacord 3	Parcialment en desacord 2	Totalment en desacord 1
La majoria dels governants són uns incompetents.					
Els problemes del meu país són sovint tan complicats que fins i tot la gent ben informada no sap què cal fer.					
Els governants es preocupen poc del que la gent en pensa.					
La gran part de la gent no està disposada a treballar de valent per les idees polítiques en les quals creu.					

Les persones amb una puntuació de 20 no se sentiran en absolut eficaces políticament mentre que les persones amb una puntuació de 4 se sentiran totalment eficaces, sempre que responguin a tots els ítems. Entremig estaran la majoria dels entrevistats i les puntuacions varien entre el màxim i el mínim esmentats. La valoració de les puntuacions depèn dels criteris de l'investigador.

En realitat, reconeixem una variable per la capacitat que té d'adoptar diferents valors: la variable és un concepte traduït en termes empírics. Un valor és la magnitud o la qualitat de la variable que pot reflectir casos diferents: trenta anys és un valor de la variable edat, seixanta per cent de participació és un valor de la variable participació electoral, mil euros és un valor de la variable salari mensual.

Cal que tot aquest procés de mesurament es reflecteixi en les **definicions i hipòtesis operacionals**. Ja hem explicat que, per a la contrastació empírica, calia transformar els conceptes i hipòtesis en definicions i hipòtesis operacionals o de treball.

Vegeu també

Respecte a definicions i hipòtesis operacionals, vegeu l'apartat 2.5 d'aquest mòdul.

Les definicions operacionals defineixen els conceptes de la recerca explicant quins són els procediments que s'han de fer servir per a mesurar el concepte, ja sigui en variables simples o en uns quants indicadors. Les hipòtesis de treball mostren les relacions entre els valors dels indicadors de les variables.

Una operacionalització correcta ha d'indicar pas per pas tot el que cal fer en el procés de mesurament d'una variable. És a dir, cal especificar el conjunt d'operacions i procediments que s'han de seguir per a obtenir els indicadors empírics.

D'aquesta manera altres investigadors poden utilitzar, millorar o criticar la nostra operacionalització. En el cas anterior, els procediments per a obtenir l'edat i la participació electoral són relativament senzills: recollir els resultats de les preguntes sobre l'edat i la participació electoral en les enquestes postelectorals del CIS. Una forma alternativa de mesurar aquesta relació seria agafar el cens electoral i comprovar l'edat dels qui han anat a votar, però aquesta estratègia (tot i que s'ha fet servir en algun estudi oficial excepcional) és molt difícil de dur a terme a l'Estat espanyol per la regulació de la protecció de dades.

El procés d'operacionalització implica prendre nombroses decisions per a seleccionar procediments, indicadors, instruments de mesura i maneres de fer front als problemes de la recerca.

Entre les decisions més importants que haurem de prendre respecte a les variables i els indicadors hi ha la de determinar el **nivell de mesurament**.

Hi ha diversos nivells de mesurament i és important conèixer-los perquè no-més amb els nivells d'interval i de raó es poden fer les operacions matemàtiques que permeten la majoria de les anàlisis estadístiques, però també perquè tenen diferents característiques que poden ser interessants per als objectius de la recerca. Els nivells de mesurament són:

1) Nominal

Indiquen la qualitat de pertinença o de diferència, i permeten la classificació i les tipologies. Un exemple de variable nominal és el sexe. Els individus d'un grup humà es poden classificar en: 0, homes, i 1, dones. Un altre exemple és la confessió religiosa: 1, catòlics; 2, protestants; 3, jueus, i 4, musulmans.

Els valors assignats a cada grup són només "etiquetes" que serveixen per a diferenciar-los. En realitat no tenen cap valor numèric, només indiquen si un individu pertany a un grup o a un altre, l'operació lògica de pertinença. Amb aquests valors les operacions aritmètiques no tenen sentit. És absurd dir que un jueu és igual a un catòlic més un protestant!

Les categories d'una variable nominal han de ser mútuament exclusives (és a dir, els límits entre les diferents categories no s'han d'encavallar) i, en conjunt, han de ser exhaustives (és a dir, cap de les unitats d'anàlisi ha de quedar sense valor o etiqueta).

2) Ordinal

Les variables mesurades ordinalment, a més de la pertinença d'un individu a una categoria, assenyalen les categories que poden ser ordenades segons la major o la menor presència d'un atribut o propietat. Per exemple, la variable de classe social és una mesura qualitativa ordinal. Les categories 1, classe baixa; 2, classe mitjana, i 3, classe alta, s'ordenen de manera que els valors més elevats indiquen que precedeixen en ordre els altres en posició en l'escala social.

Com en les variables qualitatives nominals, els valors en les variables ordinals no tenen un significat numèric i no es poden utilitzar per a fer operacions matemàtiques. Per això, a l'hora de caracteritzar una variable de tipus ordinal no té sentit calcular-ne una mitjana (de la mateixa manera com no en té en una variable de tipus nominal). Moltes de les escales actitudinals utilitzades en qüestionaris i enquestes estan mesurades a escala ordinal. La diferència en grau d'acord entre els enquestats que responen que estan "molt d'acord" en el fet que la policia fa una bona feina, i els que diuen que només hi estan "d'acord"

no és quantificable: no sabem si estan el doble d'acord, o un cinquanta per cent més d'acord. Malgrat que a l'hora de codificar s'utilitzin números, l'escala mesura només de manera ordinal: ordena els individus en funció del seu grau d'acord.

3) Numèric d'interval

En les variables numèriques mesurades a escala d'interval es pot determinar quantitativament la major o la menor presència d'una determinada propietat o atribut a cada cas, però en desconeixem el punt d'origen o zero (és a dir, l'absència total de l'atribut mesurat en la unitat d'anàlisi). Això implica que, malgrat que aquestes mesures són numèriques, no puguem fer servir totes les operacions matemàtiques, sinó només l'addició i la subtracció, però no la multiplicació ni la divisió.

Amb freqüència, per a explicar les mesures ordinals s'utilitza l'exemple de la temperatura mesurada en graus Fahrenheit o Celsius. En aquestes mesures, el zero de l'escala és arbitrari. Els zero graus Celsius corresponen a la temperatura de congelació de l'aigua, que no es correspon a l'absència total d'escalfor. D'altra banda, els zero graus Fahrenheit corresponen al punt de congelació d'una mescla de sal i de gel. Totes dues mesures són numèriques a escala d'interval perquè no tenen un valor de zero que correspon amb l'absència de temperatura. Poden comparar-se amb l'escala de temperatura absoluta de Kelvin, que té el zero en l'absència total de temperatura i que, per tant, és una escala numèrica de tipus de raó en què totes les operacions matemàtiques són vàlides.

Pensem en aquesta diferència entre les dues escales: si al carrer hi ha 10 °C de temperatura i a casa 20 °C, podem dir que a casa hi ha 10 °C més que al carrer. Però com que el zero en l'escala Celsius no és el zero absolut, sinó un valor arbitrari, no podem dir que a casa hi ha el doble de temperatura que a fora. En l'escala de temperatura absoluta de Kelvin, els 10 °C de temperatura del carrer són 283 K: si a casa hi hagués el doble de temperatura, hi hauria 566 K, és a dir, uns insuportables 293 °C!

Molts índexs de les ciències socials que es calculen a partir de combinar els valors d'un conjunt d'indicadors estan en el nivell de mesura numèrica d'interval. Per tant, haurem d'estar atents a les limitacions matemàtiques que tenen aquestes mesures per a no cometre errors metodològics en l'anàlisi d'aquestes variables.

4) Numèric de raó

Disposa de totes les característiques de les variables numèriques a nivell d'interval, però a més, té un valor zero que no és arbitrari, sinó que reflecteix la manca completa de l'atribut que mesura la variable. Amb els mesuraments de raó es poden fer tot tipus d'operacions matemàtiques.

Moltes de les variables que provenen de registres oficials (registres censals, padrons municipals), i que fan referència a agregats, tenen aquest nivell de mesura. Per exemple, el nombre de delictes, el percentatge de població de classe baixa o el percentatge d'immigrants. Totes aquestes variables estan mesurades a escala numèrica de raó.

No té importància que, a escala dels individus que formen l'agregat, aquestes variables hagin estat mesurades des del punt de vista nominal o ordinal. Per exemple, el sexe és una variable nominal, però quan mirem el percentatge de dones en diferents regions, la variable és numèrica de raó. També hi ha variables individuals, com l'edat o la renda, que són immediatament numèriques.

Un mateix concepte teòric pot ser mesurat en diferents nivells de mesura, segons el disseny de la recerca. Les operacionalitzacions dels conceptes són constructes analítics que hem d'evitar "reificar", és a dir, tractar com a objectes o com a coses donades. Per exemple, l'educació que hem vist mesurada a escala ordinal (a partir del títol educatiu de més nivell que s'ha aconseguit) pot ser mesurada des del punt de vista numèric (a partir dels "anys d'estudi" dels diferents individus).

Com podem saber el nivell de mesurament adient per a les variables? Establirem un seguit de regles o pistes:

1) Detectar, si n'hi ha, dimensions subjacents en les diferències que s'observen entre els casos. En aquest cas, es poden idear mesures ordinals o d'interval formades per índexs de les variables nominals que mesuren les diferents dimensions.

2) S'ha de mirar d'operacionalitzar en el nivell de mesura més alt possible per tal de retenir el màxim d'informació en els casos. Si en la fase d'anàlisi és adequat fer servir un nivell de mesura inferior, és molt més fàcil passar d'un nivell de mesura superior (numèric) a un d'inferior (qualitatiu) que no pas a l'inrevés. El límit està en la capacitat dels nostres instruments de mesura per a enfrontar-se als diferents fenòmens. Per exemple, voldríem saber, a un nivell quantitatiu, la renda preguntant directament pels ingressos mensuals de la unitat familiar. Però això comporta molts errors (mentides), o no respostes. És a dir, molta imprecisió. És millor preguntar, per exemple, si la renda està per sobre o per sota de la renda mitjana (tal com fa l'enquesta internacional de victimització). Així es té una mesura dicotòmica nominal, d'un nivell de mesura més baix, però més precís i, per tant, més vàlid de la propietat en què estem interessats.

3.2. Els mètodes i tècniques de recerca

Un cop hem fet la formulació teòrica (preguntes, hipòtesis, conceptes) i hem operacionalitzat les variables, cal dissenyar un pla o estratègia per a contrastar les hipòtesis, la recollida de dades i l'anàlisi. Per a contrastar-les hi ha diferents mètodes de recerca que exposarem breument a continuació. Per a recollir i seleccionar dades cal organitzar-ho tot de manera que no hi hagi biaixos.

D'entrada cal aclarir els conceptes de disseny de la recerca, mètodes i tècniques. El **disseny empíric de la recerca** és el terme més global i ocupa tot aquest apartat. El disseny empíric inclou, per tant, l'operacionalització, la selecció dels mètodes de recerca que s'han d'emprar i la selecció de les dades necessàries. També hi podem afegir el tipus d'anàlisi de dades que s'utilitzarà. Els **mètodes d'investigació** són els mètodes d'inferència científica a disposició de l'investigador que varien segons la manera de contrastar les hipòtesis. De vegades es parla indistintament de mètodes i tècniques, però en realitat les **tècniques d'investigació** són, més aviat, procediments per a recollir dades i no mètodes d'inferència. Dins d'un mètode es poden fer servir diferents tipus de tècniques per a extreure'n dades. Per exemple, dins del mètode quasi experimental es pot emprar l'entrevista en profunditat per a mesurar l'estat de la variable dependent –un comportament– abans i després de l'aplicació de l'estímul. També en el mètode comparatiu, si s'agrupen dades d'enquestes individuals se'n poden extreure característiques de països.

Es considera que hi ha 4 mètodes bàsics de recerca dins de les ciències socials: l'experiment o quasiexperiment, l'estadístic, el comparatiu i l'estudi de casos.

Aquests mètodes es diferencien en un aspecte bàsic: la manera com duen a terme la contrastació d'hipòtesis, és a dir, la manera com actuen en l'anàlisi explicativa.

Com ja s'ha comentat, per a trobar explicacions dels fenòmens, és necessari determinar l'efecte de les variables independents sobre les dependents. No obstant això, no podem saber l'efecte d'una variable independent sense controlar l'efecte que poden tenir-ne altres d'independents sobre la dependent i sobre la primera independent. Només **controlant, neutralitzant o parame- tritzant** (diferents mots per al mateix fenomen) l'efecte de la resta de variables independents es pot discernir la influència real d'una independent sobre la dependent. Controlar, neutralitzar o parametritzar significa mantenir un valor constant de la tercera variable i observar dins d'aquest valor si es manté o s'altera la principal relació entre la variable independent i la dependent. Els mètodes d'investigació es diferencien en la manera i el grau de control d'una tercera variable. Presentem una taula explicativa d'aquestes diferències:

Vegeu també

Per a ampliar sobre els mètodes de recerca, vegeu els mòduls 3 i 4 d'aquesta assignatura.

Vegeu també

Respecte al procediment de selecció i recollida d'informació sense biaixos, vegeu l'apartat 3.3 d'aquest mòdul.

El mètode històric

Respecte al mètode històric podem dir que no és un mètode en si mateix perquè de fet en els estudis històrics s'aplica la metodologia pròpia de l'estudi de casos o del mètode comparat.

Mètode	Grau de control	Forma de control
Experiment	Molt alt	<p>Mitjançant el control de l'aplicació de la variable independent i el control de la composició idèntica del grup experimental i de control:</p> <ul style="list-style-type: none"> La variable independent s'aplica només al grup experimental. La variable dependent es mesura abans i després de l'aplicació de la variable independent al grup experimental i es compara amb el mesurament de la variable dependent del grup de control en els mateixos períodes de temps.
Mètode estadístic	Mitjà	<p>Mitjançant tècniques estadístiques que aconsegueixen mantenir constants els valors de la tercera variable independent:</p> <ul style="list-style-type: none"> Taules de contingència en cas de variables qualitatives. Anàlisi de regressió en cas de variables quantitatives.
Mètode comparat	Alt	<p>Mitjançant una acurada selecció dels casos de manera que els valors de la variable independent es puguin mantenir constants:</p> <ul style="list-style-type: none"> Mètode de la diferència, que compara sistemes similars: se seleccionen països o sistemes idèntics en la majoria de les variables independents, tret d'una que es considera l'explicativa. La variable dependent també varia. Mètode de la concordança, que compara sistemes diferents: els països o sistemes presenten característiques diferents, però s'assemblen a la variable dependent. Es busca la variable independent comú que sigui explicativa.
Estudi de casos	Baix	<p>Quan són estudis d'un cas no es pot establir cap tipus de control sobre terceres variables, però quan s'estudien diversos casos (per exemple, mitjançant les entrevistes en profunditat, l'observació i els grups de discussió) s'acostuma a fer una selecció mostral segons variables diferents que poden actuar de control explicatiu.</p>

Vegeu també

Les diferències s'analitzaran en més detall en el mòdul 3 d'aquesta assignatura.

En els dos primers casos de la taula, la quantitat de casos (o unitats d'anàlisi) en què es basa la recerca és elevada. Això permet centrar-se en les relacions entre les variables (que són propietats o atributs dels casos). Aquesta és la característica definidora dels estudis quantitius: els casos tendeixen a ser només el "lloc" o "substrat" on es "manifesten" les variables o atributs i tendeixen a no ser interessants per si mateixos, al límit són prescindibles.

L'exemple més clar d'aquest punt de vista és en les ciències naturals, on les variables com la massa o la velocitat són completament independents d'on estiguin mesurades: no importa gens si es tracta d'una poma o d'un satèl·lit. Les fórmules de les lleis de la física mostren relacions entre variables que són aplicables vàlidament a tots els casos.

En els estudis de les ciències socials això ja no és sostenible, perquè s'és conscient que es tracten uns tipus de fenòmens més complexos. Sempre hi ha un espai perquè variables no mesurades o tingudes en compte en els casos afectin

el fenomen que estem estudiant en els individus i els grups socials. Aquesta és la raó per la qual els estudis socials són essencialment probabilístics, més que no pas determinístics (com passa o passava en les ciències naturals).

En l'altre extrem de la taula, els estudis de cas (i els estudis històrics) se centren en els casos i en les configuracions específiques de les diferents variables d'aquests casos. Aquests són els mètodes eminentment qualitatius. El mètode comparat està en una situació intermèdia entre els mètodes qualitatius i els quantitativs. Es fa servir quan hi ha una quantitat elevada de casos, però no pot prescindir de l'especificitat d'aquests mètodes sense perdre un tipus d'informació rellevant respecte dels fenòmens que volem estudiar.

3.3. La selecció i la recollida de dades

Com dèiem abans, en el disseny de la recerca és fonamental recollir la informació de les hipòtesis i estructurar-la en unitats, variables i observacions. A més cal determinar els nivells d'observació i d'anàlisi, i fer una correcta selecció dels casos (quants i quins).

Per tant, per una banda, les dades s'estructuren en **unitats d'anàlisi** (són els tipus d'objectes les propietats dels quals es volen estudiar, per exemple, països), **variables** (propietats de les unitats d'anàlisi que varien d'una unitat a altra, per exemple, l'índex de desigualtat social) i **observacions** (cadascun dels valors concrets de cada variable en cada unitat, per exemple, a Espanya el valor de l'índex és 5 mentre que als Estats Units és 7,5). Per una altra, la recerca es pot fer seguint diferents **nivells d'anàlisi** i triant diferents **nivells d'observació**. Per exemple, el nivell d'anàlisi pot ser individual però els nivells d'observació poden ser col·lectius o sistèmics, si ens interessa la influència dels contextos o de les institucions en el comportament o les actituds individuals.

Un cop definides les unitats d'anàlisi i d'observació, hem de seleccionar el nombre d'unitats o casos i definir quines unitats o casos inclourem en la nostra anàlisi. El **nombre de casos** depèn de la magnitud de l'univers, del nombre de variables que es vol analitzar, de l'objectiu de la recerca (descriptiu o explicatiu), de si les variables varien al llarg del temps, i de la intenció d'evitar la indeterminació (més variables que unitats d'anàlisi). Respecte a **quines unitats** seleccionarem per a l'estudi, cal evitar que la selecció es basi en combinacions de variables explicatives i variables dependents que confirmen sistemàticament les nostres hipòtesis, és a dir, hem d'intentar de buscar **mostres no esbiaixades**.

Lectura obligatòria

E. Anduiza; I. Crespo; M. Méndez (2009). "Las estrategias". A: *Metodología de la Ciencia Política* (capítol 3, pàg. 55-78) (2a. ed. revisada). Madrid: CIS ("Cuadernos Metodológicos", núm. 28).

Vegeu també

Les decisions sobre la selecció de casos i variables s'analitzaran en més detall en el mòdul 2 d'aquesta assignatura.

3.4. L'anàlisi de dades

El tipus d'anàlisi de les dades depèn del tipus de dades que hem obtingut, dels objectius de la recerca, dels mètodes emprats i de les relacions que hi ha entre les variables.

Segons si les variables són nominals, ordinals o numèriques, podrem fer un tipus d'anàlisi estadística o un altre. Si l'objectiu de la recerca és l'explicació i les hipòtesis són explicatives, aplicarem un tipus d'anàlisi diferent de si l'objectiu és la descripció. Si la relació entre les variables és lineal, podrem emprar un tipus d'anàlisi que no es pot aplicar a relacions curvilínies o no lineals en general. Igualment si s'ha emprat el mètode comparatiu, l'anàlisi més adient serà diferent de l'anàlisi més adequada si hem utilitzat quasiexperiments.

En tot cas, abans de passar a l'anàlisi de les dades pròpiament dit, cal descriure i presentar sempre les dades de manera gràfica i tabular.

Vegeu també

Respecte a l'anàlisi de dades, vegeu amb més detall el mòdul 3, apartat 4 d'aquesta assignatura.

4. Annex. Temes actuals en macrosociologia comparativa

John H. Goldthorpe (2000). *On Sociology: Numbers, Narratives and the Integration of Research and Theory* (cap. 3, pàg. 45-65). Oxford: Oxford University Press.

Aquest capítol és una versió revisada i ampliada de la lliçó magistral en memòria de Vilhelm Aubert de 1993, impartida a la Universitat d'Oslo. Primerament va ser publicada a *Comparative Social Research* (1997, 16). Per a la informació, consells i observacions crítiques d'esborranys previs, dono els meus agraïments a Anne Gauthier, Andrew Hurrell, Olli Kangas, Philip Kreager, John Stephens, Laurence Whitehead i Timothy Wickham-Crowley.

En aquest capítol provo de prendre part en el que, de fet, és un debat que ja fa força temps que existeix dins la macrosociologia comparativa, però que sembla que darrerament ha adquirit una nova força. Les parts enfrontades en aquest debat estan sovint caracteritzades, d'una banda, com a exponents de metodologies quantitatives, "orientades a les variables", i de l'altra, com a metodologies qualitatives, "orientades als casos" (vegeu per exemple Ragin, 1987; Rueschemeyer, 1991; Janoski i Hicks, 1994). De totes maneres, he d'indicar que mentre que els temes tractats en els intercanvis prolongats i complexos que han tingut lloc sí que n'inclouen de més importants, la forma que ha pres el debat no ha estat particularment d'ajuda a l'hora de subratllar quins són aquests temes ni a assenyalar maneres com es podrien abordar de manera més eficaç.

Vull desenvolupar la meua postura de la manera següent. Per començar, dono compte breument del contrast o l'oposició que s'ha establert entre els enfocaments orientats a les variables i els orientats als casos. Prossegueixo la meua argumentació central considerant tres problemes metodològics força coneguts que es troben en la pràctica de la macrosociologia comparativa. Aquests problemes, de fet, ja s'han discutit sobretot en relació amb la investigació orientada a les variables. Ara bé, tinc per objectiu mostrar que són presents en no menys grau en els estudis orientats als casos i, contràriament al que han sostingut o insinuat diversos autors prominents, els segons no poden reclamar cap avantatge especial quan s'hi enfronten. Per concloure, tenint en compte les idees equivocades en aquest aspecte, les discussions recents han tendit a enfosquir i desviar l'atenció de preguntes de mètode amb les quals la macrosociologia comparativa ara s'hauria d'implicar més activament –sigui en l'estil que sigui¹.

⁽¹⁾ Cal dir que aquesta discussió sovint ha acabat amb una nota eirènica, emfasitzant la natura complementària de treball quantitatiu i qualitatiu i la necessitat de "construir ponts" entre elles. D'aquesta manera, aquest capítol pot semblar desatent i contrari a l'esperit imperant de pluralisme metodològic. Ara bé, a mi em sembla, per raons que s'aclariran, que sovint, darrere la retòrica de pluralisme, es proposa una aliança col·laboradora en termes que, de fet, estan indegudament esbiaixats a favor de l'enfocament orientat als casos.

Enfocaments orientats a les variables i orientats als casos

L'enfocament orientat a les variables per la macrosociologia comparativa procedeix d'una proposta ara famosa feta per Przeworski i Teune (1970, cap. 1; cf. Zelditch, 1971, pàg. 269-73): que diu que el darrer objectiu de la feina en aquest camp hauria de consistir a substituir els noms propis de les nacions (o dels estats o cultures) pels noms de variables. Przeworski i Teune primer il·lustren la lògica que recomanarien amb exemples com els que vénen a continuació. Els índexs d'atac de cor són més baixos al Japó que als EUA. No obstant això, en buscar-hi una explicació, no arribem gaire lluny tractant els diferents índexs simplement com a fenòmens "japonesos" o "americans". Més aviat, hem de deixar estar els noms propis –o adjectius– i introduir variables generalment aplicables: és a dir, variables en què cada nació pot rebre un valor comparable. D'aquesta manera, en el cas que tractem, una variable d'aquest tipus podria ser "el consum *per capita* de greix polisaturat".

Przeworski i Teune aleshores continuen avançant per poder proporcionar més il·lustracions de la seva posició extreta de les ciències socials; i, a dia d'avui, es podria, de fet, incrementar encara més aquests programes d'investigació sencers en sociologia –i ciències polítiques– que essencialment segueixen l'enfocament que prediquen. Com a cas paradigmàtic, es pot prendre la investigació que té per objectiu explicar diferències entre nacions en la mesura i la forma institucional dels estats del benestar (per a anàlisis, vegeu Quadagno, 1987; O'Connor i Brym, 1988). En aquesta investigació, els noms de les nacions són típicament "substituïts" per variables com "GNP *per capita*", "proporció de població que supera els 65", "grau de centralització sindical", "proporció de partits d'esquerra al govern"... És a dir, són les variables independents, en relació amb les quals cal "justificar" les variables dependents: aspectes que més enllà de la nacionalitat difereixen de la provisió de benestar. Les relacions que prevalen entre les variables dependents i independents s'investiguen estadísticament, per mitjà de diverses tècniques d'anàlisis multivariades.

Amb vista a propòsits presents, és important reconèixer *contra què* Przeworski i Teune definien la seva posició. I encara més important, buscaven posar en dubte l'afirmació "historicista" que qualsevol intent de fer comparacions macrosociològiques ha de fracassar en principi perquè les diferents societats nacionals són *sui generis*: és a dir, són entitats únicament formades per la seva història i cultura, les quals només poden ser estudiades, per parlar d'alguna manera, per drets propis i a la seva manera². Per oposició a això, Przeworski i Teune assenyalen que la comparabilitat i la no-comparabilitat no són propietats inherents de les coses: que la comparació significativa sigui possible o no, és completament una qüestió dels conceptes analítics que tenim a disposició. Així, les pomes i les taronges poden semblar no comparables –però només fins que tenim el concepte de "fruit" (cf. Sartori, 1994). Alhora, però, Przeworski i Teune insisteixen que, si s'accepta la postura historicista, llavors se'n deriva que una macrosociologia comparativa queda descartada. Si es poden estudiar les nacions només com a entitats per elles mateixes que no permetran cap tipus de descomposició analítica –si, en altres paraules, les nacions només es po-

⁽²⁾ Historicista s'utilitza aquí en el sentit que es pot descriure com el sentit de Meinecke més que no pas el sentit de Popper.

den estudiar "holísticament"– llavors *no* es poden dur a terme comparacions. Considerades com un tot, les nacions són úniques, i la "comparació holística" és, per tant, impossible. Tal com Zelditch (1971, pàg. 278) va assenyalar:

"No hi ha res a la Terra com els Estats Units (o *navajos* o esquimals...) presos com un tot. Per tant, la regla de l'holisme [en treball comparatiu] ha d'admetre una clara contradicció: només les coses incomparables són comparables".

De totes maneres, si l'enfocament orientat a les variables es va desenvolupar així d'una crítica de l'holisme, l'enfocament orientat als casos sovint s'agafa per representar un ressorgiment de l'holisme, i sens dubte un de dirigit contra el tipus de reduccionisme analític del qual Przeworski i Teune serien partidaris. D'aquesta manera, per exemple, Ragin (1991, pàg. 1-2) el considerarien com la *raison d'être* d'estudis de cas que permeten un retorn a l'holisme en investigació comparativa: és a dir, permeten que les nacions, o altres unitats macrosocials, siguin considerades com a "tots significatius" més que no pas que serveixin simplement com a bases en les quals "posar fronteres entorn del mesurament de variables".

Ara bé, cal parlar esment que l'holisme que Ragin i els altres contraposen a anàlisis multivariades no és tan radical com pot semblar d'entrada. Els estudis de cas es consideren l'única manera que les entitats macrosocials poden ser tractades en els seus contextos històrics, en el seu propi detall i com a cada constituent, com Skocpol i Somers (1980, pàg. 178) ho plantegen: "una configuració sociohistòrica complexa i única". Ara bé, això resulta en el fet que no implica un historicisme de tipus força minuciós, que negaria la validesa de qualsevol concepte que es formés per tal de transcendir casos particulars (*cf.* Skocpol 1994, pàg. 328-329). Encara es considera permisible "abstreure" de diferents casos algunes de les seves "característiques" o "atributs", que llavors es poden comparar per propòsits teòrics. En altres paraules, les variables *estan* identificades, per bé que de vegades darrere una pantalla de fum verbal. On entra l'holisme és en la insistència que, en qualsevol comparació, sempre caldria preservar la unitat dels casos particulars involucrats. El que cal és que, en el procés de comparació, els casos sempre es mantinguin identificables com a tals, més que no pas que siguin descompostos en variables que llavors s'interpreten només en el decurs d'anàlisis simultànies de tota la mostra de casos sota investigació.

En perseguir les comparacions holístiques, en aquest sentit, exponents de l'enfocament orientat als casos semblen haver trobat la seva inspiració metodològica principal en la lògica de John Stuart Mill (1841-1934): específicament, en els "cànons" o regles d'inducció experimental de Mill –el "mètode d'acord", el "mètode de diferència", etc..., vegeu per exemple, Skocpol, 1979, pàg. 36-37; 1984, pàg. 378-381; Skocpol i Somers 1980, pàg. 183-184; Ragin 1987, pàg. 36-42). Seguint Mill, es creu que cada cas inclòs en una investigació comparativa es pot considerar que representa la presència o absència d'un fenomen determinat d'interès –és a dir, cada cas es pot considerar com un experiment "que succeeix naturalment" relacionat amb aquest fenomen. Les conclusions en relació amb la causalitat del fenomen es poden treure si considerem quines *altres* característiques estan *concomitantment* presents o absents, i al seu torn aplicant les regles lògiques de Mill al conjunt de comparacions resultants. D'aquesta manera, Skocpol, en el seu ben conegut estudi de revolucions socials (1979), prova d'explicar els seus resultats comparant casos nacionals, d'una banda, en termes de si els intents revolucionaris van triomfar o no, i, de l'altra, en termes de la presència o absència del que pren com a factors probablement determinants: és a dir, característiques diverses de l'economia agrària i de l'estructura de classe, pressions internacionals, crisis polítiques internes i coses així.

Pot semblar que tant en la comparació multivariada com en la comparació lògica, l'objectiu sigui en efecte "controlar la variació" en la realització d'inferències causals –per tant, al capdavant, ambdós enfocaments no són tan diferents. I, veritablement, l'aplicació dels mètodes de Mill en la comparació de casos ha estat sovint representada ella mateixa com una forma d'anàlisi multivariada (per exemple Smelser 1976, cap. 7; Skocpol i Somers 1980, pàg. 182-183; Dogan 1994, pàg. 35). No obstant això, tal com altres comentaristes han assenyalat (per exemple, Lieberman 1992, 1994), hi ha una diferència força fonamental. Les diverses formes d'anàlisi multivariada utilitzades en treball quantitatiu són tècniques estadístiques i les propostes que originen són, per tant, *probabilístiques*: es basen en associacions o correlacions que no cal que siguin perfectes. Per contrast, els mètodes proposats per Mill, de caràcter lògic, impliquen propostes de tipus *determinista*: impliquen relacions que són completament invariants. Tal com veurem més endavant, això és una diferència important i, en efecte, passar-la per alt és negligir un desenvolupament cabdal en la història de l'anàlisi sociològica: que, durant el segle dinou i principi del vint, va veure com la sociologia passava a formar part de "la revolució probabilística" (vegeu Krüger i altres, 1987a; Krüger i altres, 1987b; i el capítol 12 de més avall).

La distinció entre enfocaments orientats a les variables i els orientats als casos és aleshores significativa. Captura una divergència important en estils preferits d'investigació macrosociològica comparativa i més enllà, es pot sospitar, en assumpcions bàsiques sobre el caràcter dels fenòmens socials. Ara bé, jo discutiria que centrar-se en aquesta distinció no proporcionarà la clau en si mateixa per una comprensió dels problemes metodològics més marcats que

Lectura complementària

Si Skocpol aplica a la pràctica els cànons de Mill adequadament o no és un tema controvertit. Vegeu, per exemple, Nichols (1986), Skocpol (1986), Ragin (1987, pàg. 38-42), Burawoy (1989), i Lieberman (1992). Tanmateix, tal com sortirà més endavant, aquest tema queda eclipsat per d'altres de molt més seriosos.

sorgeixen mentre es dirigeix aquesta investigació; tampoc no és probable que els intents de combinar o sintetitzar els dos enfocaments facin la contribució principal per superar aquests problemes, atès que, de fet, confronten ambdós enfocaments igual. Intento corroborar aquest debat en relació amb el que ara es pot etiquetar com (1) el problema de la *N* petita; (2) el problema de Galton; (3) el problema de la caixa negra.

El problema de la *N* petita

El problema de la *N* petita neix del fet que si les nacions o altres entitats macrosocials es prenen com a unitat d'anàlisi, el nombre disponible per a l'estudi probablement serà força limitat. Quan els individus són les unitats, les poblacions es poden provar per tal de donar *N* de diversos centenars o milers; però quan les nacions són les unitats, la *N* no pot superar de molt un centenar, fins i tot si es prenen tots els casos disponibles, i sovint és molt menys. Quan s'apliquen les tècniques d'anàlisi multivariada, tendeixen a sorgir serioses dificultats perquè *N* no és gaire més gran que el nombre total de variables involucrades. Estadísticament, això significa que hi ha massa pocs graus de llibertat, que els models es tornen "sobredeterminats", que no es pot tractar adequadament amb les intercorrelacions entre variables independents i que els resultats no poden ser sòlids. Per extensió, significa que les explicacions de la variable dependent *que competeixen* poden no estar obertes a cap avaluació decisiva. Per tant, recentment s'ha reivindicat (Huber i altres, 1993) que, només per aquestes raons, el programa d'investigació en les determinants de la provisió de benestar estatal –en què han estat típiques les anàlisis basades en un màxim d'unes vint nacions– per ara ha assolit un punt mort virtual. Les teories que afavoreixen diferents grups de determinants poden reivindicar graus similars de suport estadístic³.

El problema de la *N* petita és, per tant, real i problemàtic. No obstant això, el que desitjaria qüestionar són suggeriments sobre el fet que es tracta d'un problema *específic* de l'enfocament orientat a les variables de la macrosociologia comparativa i que l'enfocament orientat als casos, d'alguna manera o una altra, permet que es resolgui o es trampegi. De manera molt explícita, Skocpol (1979, pàg. 36; cf. Rueschemeyer, 1991, pàg. 27-28, 32-34) ha sostingut que l'aplicació dels mètodes "disposada" per Mill "és clarament apropiada per a desenvolupar explicacions de fenòmens macrohistòrics" quan sorgeix el problema de la *N* petita; és a dir, "quan hi ha massa variables i falten casos"⁴.

Aquesta reivindicació exigeix un comentari sota diversos aspectes. Per començar, no queda clar si Skocpol s'adona que el mateix Mill (1841-1973-4: esp. Bk. VII, cap. 7) va maldar per explicar que les seves regles d'inducció, essent desenvolupades per a l'ús en les ciències experimentals, *no* eren adequades per a

(3) Sense voler negar la força del punt general que es vol fer entendre, es pot posar en dubte si la il·lustració suggerida és, de fet, la més apta. Una bona part del conflicte visible en els resultats de la investigació de l'estat del benestar semblaria quedar resolta un cop es reconeguessin les diferents comprensions de la variable dependent: per exemple, si això es pren com la quantitat de *despesa* de benestar social o com l'abast i qualitat dels *drets socials* al benestar (vegeu Korpi, 1989).

(4) Es pot observar que, mentre que Skocpol invoca directament Mill, Rueschemeyer es refereix a Mill en una ocasió: és a dir, per mitjà de la noció de Znaniecki (1934) "d'inducció analítica", que, tanmateix, Rueschemeyer desitjaria veure desenvolupada més enllà de la seva dependència del mètode d'acord (1991, pàg. 36, n. 12). En el context present és d'especial interès que Znaniecki contrasti la inducció analítica amb la "inducció enumerativa", basada en la teoria de la probabilitat, i afirma que, com que la primera és capaç de proporcionar coneixement exhaustiu de la situació estudiada, la segona esdevé supèrflua.

l'estudi de fenòmens socials i que, si s'utilitzaven, seria probable que es demostrés que eren inconclusives o bé fins i tot enganyoses. En qualsevol cas, Skocpol no aconsegueix tenir prou en compte algunes assumpcions sobre les quals depenen els mètodes de Mill, però diversos crítics han seguit Mill en l'observació (per exemple, Nichols, 1986; Lieberman, 1992) que poques vegades són assumpcions justificables en la investigació social. Per exemple, la lògica de Mill pressuposa que, en qualsevol anàlisi, *tots* els factors causals potencials es poden identificar i incloure –és a dir, que no hi ha "variables no mesurades"; i a més, que no hi ha causalitat múltiple (o "plural") ni tampoc cap interacció entre factors causals⁵.

Alhora, però, Skocpol és ben conscient que els canons de Mill estan pensats per a conduir a proposicions causals d'un tipus determinista –i no sembla gaire molesta per aquest fet (vegeu també Skocpol 1984, pàg. 378). Per consegüent, el seu argument podria semblar que arriba fins a això: que, en circumstàncies en què hi ha massa pocs casos per a l'avaluació satisfactòria de teories probabilístiques, les determinístiques poden tanmateix establir-se. No obstant això, per a acceptar aquesta posició, cal advertir, s'ha d'estar a punt per a creure no solament que el món social està subjecte a la teoria determinista més que no pas que és inherentment probabilístic. S'ha de creure *a més* que es poden obtenir *dades* sociohistòriques d'una qualitat i plenitud tals, tan perfectes, que ni tan sols es requereix un enfocament probabilístic per als propòsits de relacionar aquestes dades amb la teoria (determinista) (cf. Lieberman 1992, pàg. 106-107; King i altres, 1994, pàg. 59-60). Sospito que la majoria de sociòlegs, reflexionant-hi una mica, trobarien com a mínim aquesta segona implicació molt més decebedora que el problema de la *N* petita en si mateix⁶.

⁽⁵⁾ Mill va presentar els seus canons en el llibre III d'*A System of Logic*, que es titula "D'inducció". Primer es formulen en el cap. VIII, "Of the Four Methods of Experimental Inquiry". El seu tractament de la ciència "moral", és a dir, socials, és força separat, i apareix en el llibre VI, "On the Logic of the Moral Sciences". Les seves opinions sobre la inconveniència en aquest context de mètodes d'inducció experimental es troben principalment en el cap. VII. Per a comentaris brillants, vegeu Ryan (1970). La discussió de Skocpol sobre els problemes d'aplicar els mètodes de Mill és molt breu (1979, pàg. 36-40) i la seva crítica (1994, pàg. 338) a Lieberman (1992) només indica que no ha aconseguit copsar la força del seu argument. Rueschmeyer no reconeix les poderoses crítiques que s'han fet de la inducció analítica de Znaniecki –clàssicament, per W.S. Robinson (1951).

⁽⁶⁾ Es pot trobar sorprenent que uns forts compromisos "positivistes" s'esmentin dins del camp qualitatiu. No obstant això, en el capítol anterior he fet entendre que Skocpol i altres "distingits sociòlegs històrics" es veuen, en efecte, obligats per la seva dependència d'obres secundàries com a principal recurs empíric a adoptar una actitud clarament positivista cap a la historiografia i, en particular, cap a la naturalesa dels "fets" històrics. A més, Burawoy ha observat agudament que la dependència de Skocpol de la lògica inductiva igualment posa límits als dubtes que pot permetre's sobre quins són els fets històrics. Per a Skocpol, remarca (Burawoy, 1989, pàg. 773), "els fets tenen una certa obvietat que no tenen per als historiadors" i presta poca atenció a les controvèrsies: "Es veu empenya en aquesta ceguesa per tal de fer volar la seva màquina inductiva". Es pot observar que una inclinació similar pels informes inductius i deterministes es pot trobar entre exponents dels estudis de cas a un nivell microsociològic –o entre els que segueixen la tradició de "Chicago" o "la interaccionista simbòlica". Vegeu, per exemple, les declaracions molt explícites fetes respecte a això per H. S. Becker (1992, pàg. 212) i també la discussió de més endavant en aquest capítol.

S'han dut a terme diversos intents amb l'objectiu de desenvolupar l'anàlisi lògica de relativament petits nombres de casos per tal de superar algunes de les limitacions més òbvies dels mètodes de Mill en el context de la investigació social. En aquesta connexió és potser molt notable la tècnica "d'anàlisi comparativa qualitativa" (ACQ) que proposa Ragin (1987), que es basa en l'àlgebra booleana. La tècnica té per objectiu alleugerir el problema de la *N* petita permetent que es treguin conclusions del màxim nombre de comparacions que es poden fer, en termes de la presència o absència d'atributs d'interès, entre els casos analitzats. I, alhora, permet –en efecte queda dirigit cap a– l'anàlisi

de causalitat múltiple i efectes interactius. Així, Ragin (1994b, pàg. 328) sosté que, mentre que un exercici de regressió amb, per exemple, set variables independents i només divuit casos generalment seria considerada com a poc fidedigne, l'ACQ permetria l'examinació de totes les 128 (per exemple, 2^7) combinacions de les condicions causals involucrades: és a dir, que de fet permetria que l'anàlisi s'ocupés d'un grau de complexitat causal molt més enllà de l'abast de la regressió.

⁽⁷⁾Es pot trobar sorprenent que uns forts compromisos "positivistes" s'esmentin dins del camp qualitatiu. No obstant això, en el capítol anterior he fet entendre que Skocpol i altres "distingits sociòlegs històrics" es veuen, en efecte, obligats per la seva dependència d'obres secundàries com a principal recurs empíric a adoptar una actitud clarament positivista cap a la historiografia i, en particular, cap a la naturalesa dels "fets" històrics. A més, Burawoy ha observat agudament que la dependència de Skocpol de la lògica inductiva igualment posa límits als dubtes que pot permetre's sobre quins són els fets històrics. Per a Skocpol, remarca (Burawoy, 1989, pàg. 773), "els fets tenen una certa obvietat que no tenen per als historiadors" i presta poca atenció a les controvèrsies: "Es veu empena en aquesta ceguesa per tal de fer volar la seva màquina inductiva". Es pot observar que una inclinació similar pels informes inductius i deterministes es pot trobar entre exponents dels estudis de cas a un nivell microsociològic –o entre els que segueixen la tradició de "Chicago" o "la interaccionista simbòlica". Vegeu, per exemple, les declaracions molt explícites fetes respecte a això per H. S. Becker (1992, pàg. 212) i també la discussió de més endavant en aquest capítol.

Ragin prosseguiria argumentant que, per la seva naturalesa, l'ACQ permet que el macrosociòleg combini anàlisi amb holisme pel fet que mai no s'han de perdre de vista les característiques clares de casos particulars. Tanmateix, tot i que això pot ser així, encara és d'alguna manera enganyós que Ragin representi l'ACQ com una *síntesi* dels enfocaments orientats a les variables i orientats als casos atès que, tal com ell reconeix (1994b, pàg. 305-306), l'ACQ continua tenint, no menys que els mètodes de Mill, un caràcter completament lògic i no estadístic. I, per tant, sí que encara comparteix amb el segon el desavantatge més gran de ser incapaç de fer cap concessió sia per "variables que falten" o per errors en la informació utilitzada.

A més a més, amb l'ACQ aquests desavantatges es combinen amb dues debilitats evidents més de la tècnica: el seu requeriment que totes les variables siguin tractades com si només tinguessin dos valors; i el seu alt grau de sensibilitat a la manera com cada cas està codificat en cada variable. Així, on estan involucrades essencialment variables contínues, com el "PNB *per capita*" o "proporció de població que supera els 65 anys", aquestes han de ser reduïdes (naturalment, amb molta pèrdua d'informació) a dicotomies més o menys arbitràries; i tots els resultats subsegüents llavors seran fortament dependents de la manera com s'assignen els casos particulars. Si, per error en les dades originals, o en el seu tractament, un únic cas resulta quedar situat al costat "erroni" de la dicotomia, l'anàlisi ben bé podria tenir un resultat ben diferent del que s'hauria pogut assolir si no s'hagués comès aquest error. En una aplicació d'ACQ, caldria advertir, les variables independents simplement es mostren com a causalment pertinents –o no; no hi ha, ni es pot fer, cap valoració dels *punts relativament forts* d'efectes diferents o de combinacions d'efectes⁸.

⁽⁸⁾Com a il·lustració al punt crític fet aquí, es pot agafar l'aplicació de l'ACQ de la qual parla Kangas (1994) en el context d'un estudi comparatiu de la qualitat de la provisió d'assegurança de salut. Per mitjà d'una reanàlisi de les dades donades en la taula 14.2 del seu escrit, és possible mostrar que el resultat al qual Kangas arriba –aquesta provisió d'alta qualitat (el 1950) s'associa amb una forta Democràcia Cristiana en combinació amb un bloc unificat de partits polítics burgesos, però no amb el nivell de mobilització de classe treballadora– es capgira crucialment quan es codifica la variable dependent en un únic cas, al límit, el de Suïssa, i en les solucions particulars que s'adopten als problemes de casos contradictoris i de combinacions que falten de variables explicatives que regularment sorgeixen amb l'ACQ. Si aquests problemes reben un tractament diferent, però igualment defensable, i Suïssa és presa com si tingués una provisió alta més que no pas baixa, que semblaria certament discutible (vegeu també Kangas, 1991), el resultat de tota l'anàlisi canvia molt significativament. Ara, de fet, tot el que importa és la força de la Democràcia Cristiana i la unitat de fragmentació dels partits burgesos s'uneix al nivell de mobilització de la classe treballadora com un factor força irrellevant. Kangas, he de deixar clar, és conscient del problema de l'ACQ demostrat aquí; el propòsit principal del seu escrit és comparar els resultats que obté de l'ACQ amb els que deriven d'enfocaments analítics diferents al mateix problema i dades.

En definitiva, el fet que l'ACQ es mantingui com una tècnica lògica significa que els seus resultats estan molt més exposats a una distorsió més elevada, tant per dificultats en la selecció de variables independents (*cf.* Amenta i Poulsen, 1994) com per l'esdeveniment d'errors en les dades, que són resultats derivats de les tècniques estadístiques. I si, llavors, l'ACQ sí que marca qualsevol avenç significatiu en el tractament del problema de la *N* petita com, per exemple, Skocpol ha sostingut recentment (1994, pàg. 309), li cal mantenir-se obert a dubtes molt seriosos⁹.

⁽⁹⁾Skocpol principalment basa la seva defensa en el treball de Wickham-Crowley (1992). Tanmateix, les aplicacions de l'ACQ d'aquest autor revelen exactament les mateixes dificultats que les trobades en el cas discutit en la nota anterior. Així, la seva anàlisi de factors causals en l'ajuda dels camperols als moviments de guerrilla a l'Amèrica Llatina es converteix de manera crucial en determinades codificacions que, tal com ell mateix reconeix, són altament dubtoses en matèria de problemes de dades. Els lectors als qui agradi l'àlgebra booleana poden descobrir per ells mateixos què els passaria a les conclusions de Wickham-Crowley si (acceptant la seva manera de tractar amb els problemes de casos contradictoris i combinacions que falten de variables explicatives) es canviessin només alguns d'aquests codis: si, per exemple (vegeu la seva taula 12.1; 1992, pàg. 306) codis positius més que no pas negatius es donessin a Cuba (Las Villas) en factor B (interrupció agrària) i a Guatemala (Zacapa) en el factor D (lligam de camperol); o –de manera encara més dramàtica– si, a més, els codis positius del factor D també es donessin a Nicaragua (rural al nord i al centre i pobles al nord i a l'oest).

El que per damunt de tot cal reconèixer és que *au fond* el problema de la *N* petita no és en absolut de mètode sinó de dades: més concretament, és un problema d'*informació insuficient* relativa a la complexitat dels temes macrosociològics que intentem tractar. Així, si exponents com l'enfocament orientat als casos trien en efecte de restringir-se ells mateixos a les *N* petites, és poc probable que mai evitin les dificultats de "massa variables i insuficients casos" o, com diuen King, Keohane i Verba (1994, pàg. 119): "més conclusions que implicacions observades" –sense importar si recorren a la lògica de Mill, l'àlgebra booleana o altres sistemes tècnics que puguin intentar. El que és vital per a superar el problema de la *N* petita és en principi fàcil de dir, tot i que en la pràctica és complicat, fins i tot quan és possible d'aconseguir: és a dir, simplement incrementar la informació que tenim disponible per a l'anàlisi.

Una manera com això es pot aconseguir és explotant més l'experiència d'aquelles nacions (o altres unitats macrosocials) per a les quals sí que tenim bones fonts de dades. D'aquesta manera, en la investigació comparada d'estat de benestar, diversos investigadors (per exemple, O'Connor i Brym, 1988; Korpi, 1989; Pampel i Williamson, 1989; Huber i altres, 1993; O'Connell, 1994) ara ja han reprès el lideratge d'econometristes i demògrafs i han "ajuntat" dades pel mateix grup de nacions de diversos punts en el temps. Les observacions –i graus de llibertat– d'aquesta manera s'incrementen i es poden introduir controls i correccions apropiats a les anàlisis per tal de contrarestar el fet que les "onades" d'informació successives així adquirides no siguin, naturalment, completament noves i independents (vegeu, per exemple, Stimson, 1985; Hicks, 1994). Una estratègia d'agrupament tal es pot considerar com un recurs valuós per als macrosociòlegs que segueixen un enfocament orientat a les variables; i King, Keohane i Verba (1994, pàg. 221-223) han suggerit recentment diversos procediments anàlegs que poden ser seguits profitosament en estudis qualitius.

Encara més important, però, tant per als enfocaments orientats a les variables com els orientats als casos, és incrementar el nombre d'unitats cap on s'estenen les comparacions; i encara més (*cf.* Przeworski, 1987) eixamplar el seu abast geogràfic i sociocultural, per tal que la variació més gran obtinguda d'aquesta manera en suposats factors causals pugui millorar les oportunitats de decidir entre teories rivals. Sovint això significarà incloure nacions del Tercer Món a les anàlisis, i els problemes de qualitat de dades, que sempre han de ser de preocupació central en el treball comparatiu, es poden accentuar (*cf.* Dogan, 1994, pàg. 40-41). No obstant això, el repte plantejat no s'hauria d'eludir. Bradshaw i Wallace (1991, pàg. 166) han discutit sobre la particular conveniència d'estudis de cas al Tercer Món, atès que, segons ells, les crides per una investigació quantitativa rigorosa han estat predisposades contra les nacions pobres que no disposen de dades adequades ni d'ordinadors. Tot i que aquesta visió té clarament bones intencions, jo seguiria considerant-la com a força equivocada. O bé s'està assumint que els estudis de cas són, d'alguna manera misteriosa, immunes als problemes de la fiabilitat i validesa de dades amb les quals els investigadors quantitius s'han de barallar o bé els estudis de cas es recomanen per a l'ús del Tercer Món com una mena de "bé inferior". Segurament seria, des de tots els punts de vista, una estratègia millor per als científics del Primer Món mirar d'ajudar els seus col·legues del Tercer Món a recopilar tot tipus de dades, i emprendre *qualsevol* tipus d'anàlisi, que són de fet demanades per la naturalesa dels problemes substantius que desitgen investigar¹⁰.

El problema de "Galton"

El problema de "Galton" rep el nom d'un polimatemàtic britànic del segle diu, Francis Galton. El 1889 Galton va criticar una anàlisi comparativa pionera de l'antropòleg Edward Tylor. Tylor (1889) pretenia mostrar les complexes correlacions entre institucions econòmiques i familiars d'un ampli ventall de societats, passades i presents. Aquestes correlacions llavors intentava

(10) La manca de qualitat en les dades, i especialment en relació amb la comparabilitat entre nacions, evidentment sovint encara imposa serioses limitacions en els estudis macrosociològics, siguin quins siguin els recursos tècnics de què puguin disposar. Tanmateix, es pot dir que aquest problema ara atrau una atenció crítica creixent entre aquells qui participen en recerca quantitativa. Vegeu, per exemple, en el cas de la recerca en estratificació i mobilitat social, les qüestions tractades per Treiman (1975), Goldthorpe (1985), Ganzemboom, Luijkx, i Treiman (1989), Erikson i Goldthorpe (1992a, cap. 2; 1992b). En contrast, partidaris dels casos d'estudis històrics, sembla que recorren especialment als dobles estàndards. Així, trobem Rueschemeyer, Stephens i Stephens (1992, pàg. 26) que comenten, encertadament, el problema d'"informació no sempre fiable" en els estudis quantitius sobre el desenvolupament capitalista i la democràcia –però només una pàgina després hi ha un encomi sobre el "gran assoliment" de Moore (1966). Per què, hom es pregunta, no consideren d'una manera igualment crítica la qüestió de la fiabilitat, o fins i tot, la pròpia existència de l'evidència a la qual fa referència Moore per donar suport a la seva tesi central –per exemple en relació amb les causes socials de la Guerra Civil anglesa?

explicar-les a partir del que ara considerariem un punt de vista funcionalista. Galton (1889b), contràriament, qüestionava fins a quin punt les observacions de Tylor eren *independents* i assenyalava que les correlacions "institucionals" poden sorgir no solament sota la pressió d'exigències funcionals o per mitjà d'altres processos que operen *dins* les societats, sinó que també poden ser el resultat de processos de difusió cultural *entre* societats.

El problema de distingir entre processos d'aquests dos tipus ha empestat l'antropologia entre cultures (Naroll, 1970; Hammel, 1980), i òbviamment, sorgeix en macrosociologia comparativa no en menys grau. D'aquesta manera, tornant a la investigació del desenvolupament de l'estat del benestar, no seria gaire convincent suposar que aquest desenvolupament procedeix força autònomament en cada cas nacional, i lliure de tal influència externa, com es podria suposar a la pràctica per exemple amb els exemples de les polítiques socials de Bismarck del segle XIX o el Pla Beveridge per a la Bretanya de postguerra o, més recentment, el "model escandinau" (*cf.* Therborn, 1993).

A més, el problema de Galton es podria considerar com a potencialment més perjudicial avui dia que no pas anteriorment. Les afirmacions que el tractament de les nacions com a unitats d'anàlisi independents ha estat insostenible d'ençà de l'emergència d'un "sistema mundial" al segle XVII (Hopkins, 1987; Hopkins i Wallerstein, 1981) o el fet que ara existeix "un sistema polític mundial altament institucionalitzat" (Meyer, 1987, pàg. 42) es pot pensar que són exagerades. Ara bé, quasi no es podria negar que, cap al final del segle XX, la independència de les observacions "nacionals" probablement es veurà en perill i no merament per l'acceleració i la intensificació de la difusió cultural, sinó més per les accions força intencionades d'un ventall d'organitzacions polítiques i econòmiques internacionals o multinacionals. D'aquesta manera, com Przeworski (1987) va reconèixer, l'amenaça prové del fet que els problemes de la *N* petita i de Galton van junts, mentre entrem en un món en el qual $N = 1$.

La manca d'independència en les observacions, igual que límits en el nombre, sens dubte creen serioses dificultats per a la investigació entre nacions. Tanmateix, igual que amb el problema de la *N* petita, el que m'agradaria remarcar primer de tot és que, mentre que les dificultats en qüestió poden ser molt *evidents* amb l'enfocament orientat a les variables, de cap manera no queden restringits a ell; l'enfocament orientat als casos no gaudeix de cap immunitat especial.

D'aquesta manera, assumir que es pot tractar les nacions com a unitats d'anàlisi, sense cap relació spatiotemporal entre elles, és una cosa requerida pels mètodes lògics de comparació que s'afavoreixen en la investigació orientada als casos tant com pels mètodes estadístics. I, naturalment, on hi ha casos històrics involucrats, és probable de trobar el problema de Galton de manera especialment molesta. El fet, amb prou feines discutible, que les situacions i esdeveniments que tenen lloc en un moment tendeixen a haver estat influïts per situacions i esdeveniments que tenien lloc anteriorment, clarament trenca

l'assumpció de la independència de casos –com s'assumia en el mètode de Mill o en qualsevol altre mètode lògic– i, en certa manera, això no se soluciona fàcilment. Així, per exemple, es descobreix que Skocpol en el seu estudi de revolucions (1979, pàg. 23-24 i 39), òbviament ha de reconèixer que el decurs de la Revolució Xinesa fins al 1949 va veure's influït de diverses maneres pels esdeveniments de Rússia el 1917 i posteriorment. Ara bé, aleshores aquest reconeixement cal mantenir-lo força apartat de les seves anàlisis lògiques dels factors que determinen l'èxit revolucionari, el qual amenaça de posar en perill (cf. Burawoy, 1989). En altres paraules, l'ús dels cànons de Mill i dels informes narratius que es basen en la temporalitat no es poden integrar, sinó que se'ls ha de deixar exercir papers explicatius separats i incompatibles (vegeu encara Kiser i Hechter, 1991, pàg. 12-13; Griffin, 1992, pàg. 412-413; i també Skocpol, 1994, pàg. 338).

Tot i això, de fet, el problema de Galton només s'ha trobat amb un reconeixement i resposta força limitats per part dels exponents de la investigació orientada als casos. McMichael (1990) ha proposat una solució per mitjà del que anomena "comparacions incorporades", que intentaria adoptar les perspicàcies, alhora que evitaria la "rigidesa", d'una perspectiva de sistema mundial. Ara bé, atès que presenta el seu enfocament com a "interpretatiu" i que pot tirar endavant "sense recórrer a procediments metodològics formals o a una teoria formal" (1990, pàg. 388), no és fàcil d'avaluar (ni, hauria de dir, d'entendre). Una altra reacció és la de Sztompka (1988), que, malgrat tot, és menys un intent de mirar de resoldre el problema de Galton que una capitulació i pot semblar una mica oportunista. Segons Sztompka, la gravetat del problema en el món modern és tal que tota l'agenda de macrosociologia comparativa hauria de modificar-se –cap a una concentració en els estudis de cas! En opinió de Sztompka, la "globalització" ja ha convertit en norma l'homogeneïtat i uniformitat de les societats. Així, l'objectiu central ja no hauria de ser establir similituds entre nacions o regularitats de variació, utilitzant tècniques quantitatives "dures", sinó més aviat, el treball comparatiu ara s'hauria de centrar en la descripció i la interpretació "d'enclavaments d'exclusivitat" –és a dir, aquells casos que surten de la globalització– i amb aquest objectiu, es requeriria un enfocament qualitatiu "tou". Sztompka no ens diu com s'han d'identificar aquests enclavaments d'exclusivitat en l'absència de comparació sistemàtica. En qualsevol cas, però, argumentant com ho fa, com si de fet s'hagués realitzat una versió extrema de les "tesis de convergència", adopta una postura que va més enllà de les proves empíriques.

Quan s'adreça el problema de Galton d'una manera més pertinent, hi ha, jo diria, dos punts principals que cal reconèixer. Primer, no és un problema tan penetrant com Sztompka i els altres (per exemple, Scheuch, 1989; Allardt, 1990) ens volen fer creure. Potser es troba més regularment en l'estudi comparatiu de les *polítiques públiques*, i en particular de la política econòmica i social, atès que les pressions directament exercides tant per organitzacions internacionals com per economies internacionalitzades ja poden comportar un alt grau d'uniformitat de política entre els estats nació, força allunyat de qualse-

vol difusió de valors i creences (Schmitter, 1991). Ahora, però, no és difícil d'assenyalar cap a altres àrees d'investigació comparativa en les quals el problema de Galton és molt menys aparent.

Considerem, per exemple, la investigació recent sobre les desigualtats de classe en l'assoliment educatiu. Això ha revelat que en la majoria de societats modernes aquestes desigualtats presenten una persistència força remarcable al llarg del temps (Shavit i Blossfeld, 1993); però també aquesta variació en el model detallat de desigualtat de societat en societat queda frenada per diferències en les institucions educatives nacionals, que semblarien deutes d'autonomia substancial. D'aquesta manera, encara que els governs –impulsats per la competència econòmica internacional o per una "ideologia de sistema mundial" (cf. Ramirez i Boli, 1987)– es puguin haver compromès en programes essencialment similars d'expansió i reforma educativa, els processos de selecció social que són específics de les seves institucions nacionals s'ha demostrat que són difícils d'eradicar (vegeu sobretot Müller i Karle 1993; Ishida i altres, 1995; Shavit i Müller, 1998). Aquí, doncs, les proves de "globalització" o convergència són, per no dir més que el mínim, no conspícues¹¹.

En segon lloc, caldria entendre que, fins i tot quan és clarament present, el problema de Galton no necessàriament exclou anàlisis comparatives de tipus sistemàtic. Si, en un estudi comparatiu, se sap que les observacions nacionals no són independents, per la raó que sigui, encara podria ser possible actuar incorporant els processos que creen aquesta situació com un element a l'anàlisi. És a dir, en el llenguatge de l'enfocament orientat a les variables, es pot mirar de "modelar" la pròpia interdependència, com de fet els demògrafs i els geògrafs amb mentalitat estadística han estat fent durant un temps (vegeu per exemple Berry, 1970; cf. Przeworski, 1987). En el context de la investigació de l'estat del benestar, una contribució pionera notable en aquest aspecte és la d'Usui (1994). En un estudi de polítiques d'assegurança social patrocinat per l'estat en una mostra de seixanta nacions, Usui aplica tècniques d'anàlisi històrica d'esdeveniments per tal d'investigar com el desenvolupament d'aquestes polítiques estava influït no solament per factors "domèstics", sinó encara més pels dirigents de la International Labor Office el 1919, i per les seves activitats mundials posteriors.

L'encara més gran potencial d'intents per modelar així la interdependència es pot recalcar en referència a la feina recent de Castles i altres (Castles 1993b), que han introduït a la investigació de política comparativa la idea de "famílies de nacions". Segons ells, en lloc de centrar l'atenció en les nacions com a "solters lliures", caldria tenir més en compte les afinitats que hi ha entre grups de nacions, com a resultat d'històries compartides i de tradicions culturals. Castles, de fet, ha suggerit (1993a, pàg. xv-xvi) que el reconeixement d'aquestes afinitats pot indicar els "límits externs" del programa Przeworski-Teune de substituir els noms propis de les nacions pels noms de variables, perquè les similituds polítiques i les diferències entre nacions "han de ser atribuïbles tant a la història i a la cultura i la seva transmissió i difusió entre nacions com a

(11) Fins i tot en recerca sobre política pública, la importància de la difusió i també de les pressions econòmiques i polítiques internacionals pot ser exagerada. En relació amb el desenvolupament de les institucions de l'estat del benestar (vegeu, per exemple, Flora i Alber, 1981; Garrett i Lange, 1991; i Huber, Ragin i Stephens, 1993). Per a un repàs penetrant dels problemes recurrents de la mateixa teoria difusionista, en una àrea d'aplicació primordial –estudis de fertilitat– vegeu Kreager (1993). Tant la moda sociològica com els desenvolupaments en el món real sembla que tinguin un paper important en els actuals estudis sobre "globalització". No ha passat gaire temps d'ençà que l'èmfasi es trobava més aviat en la "no-exportabilitat" de les institucions –per exemple, d'aquelles que formaven part del "model de Westminster" a les noves nacions de l'antic Imperi Britànic o de les institucions soviètiques a les nacions satèl·lit de l'URSS. Recordeu el debat entorn dels comentaris de Stalin sobre "les vaques ensellades".

l'immediat impacte de les variables econòmiques, polítiques i socials que figuren gairebé exclusivament en la literatura contemporània sobre polítiques públiques". I, Castles creu, que els primers tipus d'efecte són difícils d'acomodar dins del "paradigma intel·lectual predominant", com queda representat per l'enfocament orientat a les variables.

Ara, en relació amb el seu punt substantiu sobre la importància dels patrons culturals, històricament formats, que transcendeixen els límits nacionals, Castles pot tenir raó. I, tal com serà evident més tard, comparteixo la seva preocupació per determinar al capdavant on cal traçar els límits teòrics de macrosociologia, independentment de l'estil en què es dugui a terme. Ara bé, no veig per què les variables que substitueixen els noms de nacions en anàlisis quantitatives de política pública comparada han de ser *només* variables de les quals s'espera que probablement tinguin un "impacte immediat"; ni per què no es pot, almenys en principi, incloure també variables que busquen capturar les afinitats històriques de les nacions i les influències a més llarg termini que se'n deriven. Naturalment, m'agradaria sostenir que intentar fer precisament això és la manera òbvia d'explorar més la idea de famílies de nacions. En altres paraules, no sembla haver-hi cap raó per la qual les intuïcions proporcionades per Castles i els seus associats no serveixin com a punt de partida per a anàlisis quantitatives apropiades que ens permetrien formar judicis més de fiar sobre el que és, al capdavant, el tema que es discuteix: és a dir, la *importància relativa*, en relació amb desenvolupaments de política i repertoris, d'intersocial per oposició a intrasocial, i "d'històric" per oposició a efectes "contemporanis"¹²ⁿ.

(12) Alguns autors en el recull editat per Castles sí que, de fet, com a mínim fan moviments implícits en la direcció suggerida. Vegeu, en particular, Busch (1993) sobre les diferències en les polítiques antiinflació i Schmidt (1993) sobre les diferències en els índexs de participació de la mà d'obra masculina i femenina i els seus determinants.

En resum, hem de creure que les declaracions en relació amb la globalització o l'existència d'un sistema mundial o de famílies de nacions necessiten una transformació força radical de macrosociologia comparativa entre nacions, i encara menys una que comporti la seva restricció als estudis de cas. En tractar amb el problema de Galton –on hi ha bones bases per a suposar que sí que existeix–, en tot cas, l'enfocament orientat a les variables té recursos que, en realitat, només es comencen a explotar.

El problema de la caixa negra

El problema de la caixa negra, encara més que el problema de la N petita o el de Galton s'ha relacionat amb l'enfocament orientat a les variables (vegeu, per exemple, Rueschemeyer, 1991, pàg. 26; Abbott, 1992a, pàg. 54-62). Es pot emprendre una anàlisi quantitativa que sigui reeixida a l'hora de "respondre per" una part significativa de la variació en el fenomen d'interès –diguem-ho clar, les mesures dels estats del benestar. Ara bé, es pot objectar que aquesta anàlisi encara ens diu força poc sobre el que succeeix en els processos i acció socials que són subjacents a la interacció de les variables que s'han reconegut. Coneixem la "potència d'entrada" a l'anàlisi i en coneixem la "potència de sortida"; ara bé, no coneixem gaires coses sobre el perquè: dins el model estadístic de la caixa negra que s'aplica, l'un es transforma en l'altre. El problema queda, naturalment, mitgat si les variables "intevinents" també s'inclouen a l'anàlisi,

per tal de donar-li un caràcter més finament definit; i encara més, si ambdues variables independents i intevinents s'escullen en bases teòriques, per tal de poder involucrar-hi determinats processos causals. Amb tot, encara es pot sostenir que el problema de la caixa negra es tracta seriosament només fins al punt que aquests processos es fan ben explícits, per tal de proporcionar un informe "causalment adequat" de la *generació* real de les regularitats que es demostren empíricament.

El problema de la caixa negra, entès d'aquesta manera, ha estat pres entre exponents d'estudis de cas per tal d'afirmar que els resultats de les anàlisis quantitatives efectivament han de *dependre* dels estudis de cas per ser interpretats. Així, Huber, Ragin i Stephens (1993) han argumentat que el problema de les explicacions conflictives sobre el creixement dels estats del benestar només es pot solucionar mitjançant un "diàleg" entre recerca orientada a les variables i recerca orientada als casos i que són els estudis de cas els que han de tenir un paper crucial a l'hora d'identificar "forces causals històriques veritables". Així mateix, Rueschemeyer (1991, pàg. 28; vegeu també Rueschemeyer i altres, 1992, cap. 2) ha mantingut, en referència a la recerca comparativa del desenvolupament capitalista i la democràcia, que en aquesta àrea la tradició dels casos d'estudi històrics és "molt més rica en arguments i anàlisis teòriques" que en el treball quantitatiu. Rueschemeyer accepta que els estudis quantitius han establert una clara associació positiva entre desenvolupament capitalista i democràcia; però, n'està convençut, la "clau de la caixa negra" que fa de medidora en aquesta associació només serà trobada en teoria inspirada pels estudis de cas i, especialment, en "idees explicatives aferrades a "seqüències històriques".

No obstant això, una vegada més, voldria posar en dubte l'estatus privilegiat que d'aquesta manera s'acorda en l'enfocament dels estudis de cas. Per començar, s'hauria de reconèixer que, igual que amb els problemes de la *N* petita i de Galton, mentre que el problema de la caixa negra pot ser més aparent en treball quantitatiu, de fet, apareix igualment en l'enfocament dels estudis de cas on s'apliquen mètodes de comparació lògics. Al contrari del que suggereix Rueschemeyer (1991, pàg. 32-33), els mètodes lògics també poden establir regularitats només empíriques que poden, com a molt, apuntar relacions causals: per ells mateixos no poden proporcionar un recompte dels veritables *processos* involucrats (cf. Burawoy, 1989). I si, amb aquesta finalitat, la "inducció analítica" va acompanyada per algunes narratives de seqüències històriques, aleshores això, per raons que hem esmentat anteriorment, no pot ser part del mètode lògic mateix, sinó que només en pot ser un apèndix estrany.

A més, voldria afirmar que l'assoliment *teòric* dels estudis de cas és, en tot moment, força menys impressionant del que els autors citats més amunt proven de demostrar. Allà on s'ha preservat la unitat dels casos –allà on els casos s'estudien de manera holística, més que no pas es descomponen en variables– és certament possible, com a mínim en principi, proporcionar descripcions detallades "d'allò que va passar" en cada cas, amb la consideració deguda per les característiques contextuals específiques involucrades. Ara bé, tenir un recompte narratiu d'una seqüència d'esdeveniments històrics *no* és el mateix que tenir un recompte teòric, encara que s'accepti –com jo estaria disposat a fer– que una narrativa històrica pot constituir per si mateixa una forma d'explicació¹³. Potser de manera encara més crucial una narrativa com aquesta no es pot estendre més enllà de l'exemple particular al qual s'aplica, ni tampoc narratives comparatives es poden estendre més enllà del conjunt de casos comparats (*cf.* Skocpol i Somers, 1980, pàg. 195). En oposició, un informe teòric ha de tenir alguna relació amb la generalitat. L'explicació que proveeix sobre allò que està passant dins la caixa negra d'una estadística o d'una anàlisi lògica no està simplement "extreta" dels esdeveniments que van estar veritablement involucrats en els exemples coberts per l'anàlisi, sinó, més aviat, una derivació d'una teoria que de fet hauria de ser aplicable a altres exemples que caiguin dins del camp o domini desitjat.

Evidentment, es podria suggerir, i jo ho trobaria normal, que les narratives específiques servissin com un recurs valuós per al desenvolupament de la teoria: això és, intentant concebre algunes idees més generals que permetrien que les consideracions preses en casos diferents s'encabissin en una estructura deductiva de l'argument. En altres paraules, els estudis de cas detallats podrien tenir un paper *heurístic* en el "context de descobriment" previ a la comprovació de qualsevol teoria mitjançant més casos independents en el "context de validació". Tanmateix, la distinció que ens ocupa és una que els defensors de l'enfocament dels estudis de cas sembla que troben desagradable, i que Rueschemeyer, per exemple (1991, pàg. 32-33; vegeu també Rueschemeyer i altres, 1992, pàg. 36; Skocpol, 1994, pàg. 330), rebutja completament. La visió que, en canvi, sembla que s'afavoreix és que el procés de desenvolupament de teoria s'hauria d'avançar per induccions successives a partir de casos particulars –de manera que essencialment es fon amb el procés de provar una teoria. La concordància de la teoria amb les noves induccions i la seva modificació allà on es descobreix que no funciona, continua com una única activitat sense fractures.

(13) Aquí tinc present els diversos arguments que s'han avançat sobre la possibilitat de l'explicació històrica assolits sense fer referència a teories generals mitjançant l'ús de narratives que mostren com els esdeveniments específics formen part de "sèries contínues" (Oakeshott, 1933), com tenen "continuabilitat" (W. B. Gallie 1964), com estan "colligades" dins d'un "procés continu" (Walsh, 1974), o en canvi com estan connectades "internament" més que no pas "externament". Per a un breu repàs molt valuós, vegeu Dray (1993).

És, tanmateix, justament en relació amb això que la defensa dels estudis de cas esdevé menys convincent. El punt crucial és que, si una teoria es forma d'una manera tan essencialment inductiva –sense, per dir-ho d'alguna manera, cap pilar deductiu– aleshores és impossible veure com pot ser provada de manera genuïna. Així les coses, una teoria com aquesta no fa més que recapitular observacions; i, a més, és difícil de saber exactament com es podria estendre adequadament més enllà de les circumstàncies particulars des de les quals s'ha obtingut de manera que es pugui intentar un test independent. O, per dir-ho de manera contrària, si una teoria només arriba a ser un conjunt d'induccions, les possibilitats per "salvar-la" o "apedaçar-la" davant proves que la contradueixen són virtualment il·limitades. La generalitat pot ser mantinguda durant el temps en què una teoria sembla que s'ajusta als casos als quals s'aplica. Però quan deixa d'ajustar-se, aleshores es pot argumentar que l'"homogeneïtat causal" ja no es manté, i que és necessària una teoria en certa manera diferent; i, en tota aquesta situació, els analistes es poden felicitar per la seva "sensibilitat al context"¹⁴!

Això no obstant, la delimitació arbitrària de l'objectiu d'una teoria –és a dir, una delimitació que la teoria no proveeix per ella mateixa– és una feblesa evident. Per tant, en el context de la recerca sobre l'estat del benestar, Korpi (1989, pàg. 324) ha remarcat críticament que les teories de "l'autonomia de l'estat", tal com van ser avançades per Skocpol i altres (per exemple, Orloff i Skocpol, 1984; Weir i Skocpol, 1985) sobre la base d'estudis de cas qualitius "deixa molt d'espai per a una explicació flexible *ad hoc*", i ha alertat de la necessitat per a teories com aquestes de ser formulades d'una manera que les exposi a una crítica empírica més rigorosa. I, de manera encara més prominent, la càrrega d'arbitrarietat ha estat contrastada amb el tractament de la revolució iraniana de Skocpol (1982), quan se l'ha relacionat amb les seves anàlisis prèvies (1979) de les revolucions francesa, russa i xinesa (Nicholls, 1986; Burawoy, 1989; Kiser i Hechter, 1991), ja que en el cas iranià s'introdueix un canvi teòric significatiu, tot i que aparentment força *ad hoc*: és a dir, les manifestacions urbanes populars esdevenen un "substitut funcional" per a revoltes camperoles i activitat de guerrilles (cf. Skocpol, 1994, pàg. 313-314).

⁽¹⁴⁾Novament, es pot observar un estret paral·lelisme amb els estudis de cas orientats cap a les qüestions microsociològiques. Fins i tot un autor que hi té simpaties (Hammersley, 1989, cap. 7 i 8) es veu obligat a reconèixer que els problemes a l'hora de provar la teoria són aguts tant amb la "inducció analítica" com amb la no menys inductiva "teoria ben fonamentada" (Glaser i Strauss, 1967), problemes que sembla que hagin d'afectar més habitualment analistes de cas que treballin a un micronivell. És interessant que en una obra recent Ragin (1994a, pàg. 94) admeti que "la inducció analítica" –de la qual la seva pròpia ACQ és, en efecte, una sistematització– hagi d'estar primordialment preocupada "pel grau fins al qual la imatge del subjecte de recerca ha estat definida, precisada i elaborada en resposta a evidències tant confirmants com no confirmants"; o, és a dir, per res que no sigui *conceptualització*.

Finalment, en aquesta connexió, també voldria posar en dubte si les proves ofertes per Rueschemeyer, Stephens i Stephens (1992) sobre l'associació entre desenvolupament capitalista i democràcia efectivament confirmen la seva asseveració que els estudis de cas permeten un territori privilegiat per al desenvolupament de teoria capaç de superar el problema de la caixa negra. El seu estudi fracassa en aquest sentit, jo diria, precisament per culpa del grau al qual l'anàlisi dels seus casos els porta a encerclar el seu argument central sobre lluites de poder entre classes socials amb excepcions i qualificacions – relacionades amb les diferències entre nacions en la construcció social dels interessos de classe, en les possibilitats per a les aliances de classe, en la forma de la societat civil, en el paper de l'estat, en l'impacte de les relacions transnacionals, etc. (1992, esp. pàg. 269-281). No solament la capacitat d'explicar –mitjançant "explicacions deixant de banda"– sembla d'aquesta manera més aviat baixa, sinó que, a més, és notori que, quan aquests autors tracten la qüestió clau de la "generalitzabilitat" de la seva teoria més enllà dels casos que han examinat (1992, pàg. 285) –diguem, per exemple, nacions contemporànies de l'Àsia oriental o de l'Europa oriental i central–, el que poden oferir no és una sèrie d'hipòtesis derivades que podria ser provada en casos nous com aquests, sinó més aviat una discussió sobre factors addicionals que haurien de ser considerats¹⁵. Encara que pot ser que la consciència que Rueschemeyer i els seus col·legues demostren en relació amb la complexitat i heterogeneïtat causal estigui garantida empíricament. Però si aquest és el cas, el que han proporcionat és una demostració de la dificultat inherent a formar una teoria de la relació entre desenvolupament capitalista i democràcia, i no una demostració d'aquesta teoria mateixa.

Per a macrosociòlegs que busquen tractar els problemes de la caixa negra de manera més eficient, jo diria que els estudis de cas, tant si són històrics com d'algun altre tipus, no tenen un valor distintiu, i una absorció de les seves especificitats pot efectivament desviar l'atenció lluny d'allò que, de fet, és requerit de manera primordial: és a dir, teoria que sigui tan general com sigui possible fer-la. Tal com Kiser i Hechter (1991) han mantingut en una dura crítica a la qualitat de la teoria en sociologia històrica comparada, per a il·luminar les caixes negres representades per simples regularitats empíriques, necessitem més que una simple redescrípció d'aquestes dins d'un marc teòric (o conceptual) que sembla modificable indefinidament a mesura que la nostra base de dades s'expandeix. Més aviat la teoria s'hauria de buscar en el fet que és general perquè permet l'especificació de processos causals que, si són operatius, serien capaços de produir les regularitats en qüestió i tindrien un seguit d'implicacions *addicionals* en relació amb, com a mínim, un tipus observable potencial. Fins al punt que la teoria és general en aquest sentit, pot pretendre tant un poder explicatiu més gran, que la teoria sempre ha de buscar, com una obertura més gran a les proves empíriques, que mai no ha d'evitar¹⁶.

(15) En aquestes circumstàncies, estaria completament d'acord amb les crítiques *substantives* que Rueschemeyer i els seus col·legues fan d'esforços previs per explicar l'associació entre capitalisme i democràcia –això és, via la teoria de la "modernització". Però estaria totalment en desacord que es veiés com un error d'aquesta, o de qualsevol altra teoria, el fet que estigui insuficientment basada en recerca prèvia o, fins i tot, que sigui "puja conjuntura" (Rueschemeyer i altres, 1992, pàg. 29; cf. Glodthorpe, 1992b). Les teories s'han de jutjar no pels seus orígens empírics sinó per les seves implicacions empíriques. I quin millor epitafi per a una teoria que ser prou interessant per a provocar recerca i prou clara per a ser provada com a falsa per la recerca?

(16) Les respostes a Kiser i Hechter que conec són les de Quadagno i Knapp (1992), Skocpol (1994), i Somers (1998). Les dues primeres em sembla que estan més en acord que en desacord. Això és, els seus autors es mostren a punt per acceptar una idea molt menys exigent de teoria que la de Kiser i Hechter i, conseqüentment, la idea que els sociòlegs històrics comparatius no estan interessats a provar teories de la manera que requeririen Kiser i Hechter.

A més, afegiria que una preocupació tal per la generalitat de la teoria pot ajudar els macrosociòlegs a veure la rellevància de la història en la seva empresa d'una manera diferent i, crec, més apropiada que la que apareix actualment entre els exponents de l'enfocament dels estudis de cas. En lloc que el fet recórrer a la història sigui considerat com a essencial per al desenvolupament de la teoria, hauria de ser entès millor com una manera de marcar els *límits* de la teoria: això és el punt en el qual allò que és important causalment en relació amb certes descobertes empíriques és reconegut no pas en situacions socials i processos recurrents que podrien ser subjecte de la teoria sinó en contingències, conjuntures distintives d'esdeveniments o altres singularitats que la teoria no pot abastar.

Atès que tot el que hem dit fins ara ha estat tractat de manera més aviat abstracta, intentaré il·lustrar-ho en referència amb el treball primordialment quantitatiu que ha dut a terme Robert Erikson en mobilitat social comparativa (Erikson i Goldthorpe, 1992a). Probablement la descoberta més notòria d'aquest treball va ser que quan la mobilitat de classe intergeneracional va ser considerada lliure de totes les influències estructurals –o, el que és el mateix, com a "fluïdesa social"– els índex i models van mostrar una alta estabilitat al llarg del temps dins de les nacions i, a més, un alt grau de similitud entre nacions. Un grau d'invariabilitat com aquest subratlla clarament la necessitat de teoria general. Perquè hipòtesis sobre els processos causals capaços de produir consistència temporal i comunalitat entre nacions del tipus que les nostres anàlisis quantitatives van revelar hauran de ser derivades d'una teoria d'abast considerable: això és, d'una teoria que precisament *no* és "sensible al context" –a diferència de les teories "d'excepcionalitat" nacional en relació amb la mobilitat que els nostres resultats posen en dubte– però aplicable a contextos de la societat àmpliament separats al llarg tant del temps com de l'espai. I pel que fa això, hauria d'afegir, Erikson i jo vam ser capaços de dur a terme només un inici molt modest¹⁷.

(17) Tot i que és certament decebedor, no s'hauria de considerar una desgràcia per als sociòlegs el fet d'admetre que no han estat capaços de desenvolupar una teoria que donés compte de manera adequada de les seves troballes empíriques. Això és així perquè no es pot esperar que es produeixi a pler teoria efectiva en el sentit que jo li dono, ni tan sols seguint procediments o instruccions específics –com sembla que seria el cas en la "teoria ben fonamentada". Crec que no és accidental que justament sigui en la sociologia qualitativa i d'estudis de cas on l'ús de "teoritzar", com un verb *transitiu* més aviat absurd hagi esdevingut el més habitual: per exemple, pot ser que un tema aparentment demani de ser "teoritzat" de la mateixa manera que una cuina pot demanar de ser netejada o la compra pot demanar de ser portada a casa. Això em reafirma en la creença que res que no sigui (re)conceptualització queda de fet involucrat.

També descobrim, però, que en la mesura que la variació en la fluïdesa social va tenir lloc entre nacions, no podíem tenir-la en compte, en gran mesura, en termes d'altres atributs generalitzables de societats tal com el programa Przeworski-Teune requeriria. Aquí, les nostres anàlisis assenyalaven l'extraordinària importància més gran de les característiques institucionals o culturals formades històricament o circumstàncies polítiques que no podien ser expressades com a valors variables excepte d'una manera força artificial. Per exemple, *nivells* de fluïdesa social no responien molt al grau general de desigualtat educativa entre nacions. Però *models* de fluïdesa sí que sovint reflectien el caràcter distintiu i marcat per les institucions, d'aquesta desigualtat en nacions particulars, com Alemanya o el Japó. O, novament, la fluïdesa va estar menys afectada per la presència d'un règim estatal socialista *per se* que per polítiques significantment diferenciades mantingudes pels règims polonès, hongarès o txecoslovac en àmbits com la col·lectivització de l'agricultura o el reclutament de la *intelligentsia*. En aquests casos, ens va semblar que la

retenció de noms propis i adjectius en els nostres informes explicatius era tan inevitable com desitjable, i que no es guanyaria gaire buscant aportar uns efectes històricament específics com aquests en l'abast de qualsevol tipus de teoria.

En resum, és poc probable que els problemes de la caixa negra –essencialment problemes de "trobar sentit" a descobertes empíriques– siguin alleujats per macrosociòlegs comparatius que s'escarrassen per transcendir la distinció entre teoria i història, ja que intents com aquests tendeixen a conduir merament a una debilitació de la nostra comprensió tant de la teoria com de la historicitat, i en el seu moment a un entelament de diferències crucials en la naturalesa d'explicacions teòriques i històriques. Una estratègia de promesa a més llarg termini seria continuar buscant una teoria sociològica que equivalgui a més que a una simple elaboració de conceptes i que aspiri a la generalitat en el sentit indicat més amunt, però alhora mostrar una modèstia deguda en acceptar que, per a qualsevol tipus de macrosociologia, sense importar com de teòricament reeixida pot arribar a esdevenir, "la història" sempre romandrà una categoria residual necessària¹⁸. A més, podria ser una conseqüència d'aquesta estratègia el fet que certs fenòmens que els macrosociòlegs han intentat estudiar, i que inclouen, probablement, revolucions o altres tipus de "transicions de règims" resulta que són fenòmens que la teoria amb prou feines pot copsar cognitivament. És a dir, mentre que pot ser d'interès escriure història comparativa d'aquests fenòmens –la seva història vista dins d'una marc conceptual comú– semblen massa pocs, massa interdependents i massa heterogenis causalment per poder-ne dir alguna cosa mínimament útil en termes teòrics. En exemples en els quals les indicacions semblen assenyalar que aquest és, en efecte, el cas, el més assenyat és segurament acceptar la situació amb bona predisposició. Els macrosociòlegs encara es quedaran amb força feina per fer, i mai no hi ha hagut, malgrat tot, cap garantia que pugui ser possible una sociologia de tot plegat.

⁽¹⁸⁾En altres paraules, encara veuria força en la distinció nomotètica/idiogràfica aplicada a la sociologia i la història –si, això és, s'entén com a referència essencial a la direcció de l'esforç intel·lectual (i sense cap implicació que la teoria sociològica ha de ser completament "universal" ni que la historiografia ha d'evitar tots els conceptes generals). Afirmacions que els estudis històrics comparatius que apliquen algun tipus "d'inducció analítica" són capaços de superar aquesta distinció (per exemple, Zaret, 1978, pàg. 118; Skocpol 1979, pàg. 33-37) em sembla que, pels motius que he donat més amunt, no estan corroborats per l'evidència d'aquests mateixos estudis. I em permetria dubtar que el següent intent que ara sembla que s'està fent mitjançant el "narrativisme sociològic" (vegeu, per exemple, Griffin, 1992; Quadagno i Knapp, 1992) tingui gaires més possibilitats de reeixir. Tot i que entendria certament esforços com els d'Abbott (1992a i 1992b) per establir analogies entre recomptes narratius i explicacions causals, encara hi ha diferències bàsiques que s'han de reconèixer entre els tipus de narrativa que s'hi despleguen. Per exemple, es pot entendre la teoria de l'elecció racional en termes de narratives –però narratives que en contrast amb les narratives històriques, són generalitzades més que específiques, posades en un temps analític més que no pas real, i que són implicatives més que no pas conjuntives en la seva estructura.

He afirmat que, mentre que en macrosociologia comparativa, es pot observar una divergència entre enfocaments orientats a les variables i enfocaments orientats als casos, concentrar l'atenció en aquesta divergència, o fins i tot en maneres de superar-la, no proporciona la millor perspectiva per entendre i adreçar qüestions metodològiques de més envergadura que es troben en aquest camp.

Tal com han emfasitzat King, Keohane i Verba (1994, cap. 1) podem distingir entre *estils* de recerca quantitativs i qualitativs en les ciències socials, però cadascun ha d'intentar complir les exigències de la mateixa "lògica d'inferència" subjacent, i enfrontar-se amb els problemes als quals aquest requeriment comú dona lloc. Mitjançant una anàlisi d'aquests tres problemes, recurrents en el camp de la macrosociologia comparativa, he intentat de mostrar com cadascun pot tenir lloc en el context de treball tant orientat a les variables com als casos, i de fet així ho fa. Les alternatives en els estils de recerca no tenen gaire relació amb aquests problemes, però són d'un tipus més elemental, que no vol dir més fàcil. Per tant, el problema de la *N* petita és essencialment un problema d'informació insuficient sobre la qual basar anàlisis –o, el que és el mateix, al qual recórrer a l'hora de fer inferències; i només pot ser resolt, o mitigat, amb una recopilació de dades més extensiva, ajudada per tècniques per a explotar al màxim la informació de la qual es disposa en tot moment. El problema de Galton, des d'on sorgeix, és un problema d'observacions mancades d'una propietat –independència– que voldríem assumir en les nostres anàlisis; i, en la mesura que la interdependència entre les nostres unitats d'observació és simplement una característica de com és el món, hem d'enfrontar-nos amb aquesta situació buscant representar la interdependència (o millor dit, els processos que la creen) en les nostres anàlisis, per tal que no solament en puguem reconèixer la presència, sinó que també puguem avaluar-ne la importància. I, finalment, el problema de la caixa negra és un problema de com ens movem de les inferències descriptives a les causals o, el que és el mateix, de com anem més enllà de les nostres troballes empíriques i de les regularitats que ens permeten establir i arribar a entendre com es generen aquestes regularitats. Aquí el que és crucial és construir teoria d'una manera que maximitzi tant el seu poder explicatiu com la seva predisposició a ser provada davant de més recerca empírica –i que també ens permeti veure amb la claredat més gran possible fins on arriben els límits de l'explicació teòrica.

En aquest capítol, la crítica ha estat més aviat dirigida contra la recerca orientada al cas més que no pas contra la recerca orientada a les variables. Això no és una expressió d'hostilitat per part meua envers la recerca qualitativa com a tal, sia en macrosociologia o de manera més general, ni tampoc especialment, en aquest tipus de recerca de caràcter històric. Més aviat reflecteix la meua visió que són els proponents de l'enfocament orientat a les variables els qui, en qualsevol circumstància, han apreciat i respost de la millor manera als problemes que he considerat, mentre que els proponents de l'enfocament orientat als casos no han sabut reconèixer que ells també han solventat aquests problemes o, com he suggerit al principi, han reivindicat en aquest sentit que disposen de mitjans especials i privilegiats de superar-los o solucionar-los. Per tant, els meus comentaris crítics han estat principalment dirigits a aquestes reivindicacions. He intentat demostrar que, com a mínim, en el que he presentat aquí no tenen cap base gaire segura i que, si s'han de mantenir, hauran de ser demostrades d'una manera molt més convincent del que han fet fins ara. Dubto si això serà possible ja que no veig cap mena de motiu per creure en mitjans privilegiats i especials d'aquest tipus. Els problemes de la *N* petita,

de Galton i de la caixa negra pertanyen a qüestions força bàsiques que és molt probable que apareguin en qualsevol cas de recerca macrosociològica comparativa, sigui quin sigui l'estil en el qual hagi estat feta. Si els investigadors escullen treballar tant quantitativament com qualitativament, amb variables o amb casos, la lògica inherent d'aquestes qüestions continua essent la mateixa i, per tant, també ho serà la de qualsevol solució que es pugui aconseguir.

Resum

En aquest mòdul hem intentat de donar una visió en detall de les etapes successives de la recerca en les ciències socials i polítiques per tal que l'estudiant compregui els procediments, el vocabulari i les regles que cal fer servir per a desenvolupar una recerca empírica. Però, a més de les etapes, hem destacat que cal entendre la lògica científica de la construcció de la recerca, és a dir, l'ús continu de la deducció, la coherència i els plantejaments teòrics en tot el procés.

També hem fet especial èmfasi en les decisions i reptes que cal afrontar en cada etapa. Sovint les limitacions tècniques fan que l'investigador hagi de valorar diferents possibilitats i es decanti per la solució més pràctica. Principalment s'ha d'aconseguir elaborar un projecte de recerca amb criteris d'observabilitat, és a dir, tenint en compte que els elements principals (preguntes, conceptes, hipòtesis, casos, anàlisis) han de tenir un reflex directe o indirecte en la realitat social.

Les etapes de la recerca aquí exposades configuren un conjunt de fases analítiques que s'han de prendre necessàriament si es vol fer recerca científica. Les fases estan relacionades en un procés general circular i cada fase depèn i remet a les anteriors. L'objectiu final és contrastar empíricament les hipòtesis plantejades al principi. Hipòtesis que deriven d'una teoria i per aquesta raó, en acabar la recerca, podem millorar, matisar, rebutjar, ampliar o corroborar les teories establertes. Així és produeix l'acumulació científica de coneixements.

La finalitat de més abast científic és l'explicació i, per això, també en el món de les ciències polítiques i socials es busca crear dissenys de recerca i fer servir mètodes que permetin copsar, si no les causes, almenys les condicions que afavoreixen els fenòmens. La complexitat de factors que poden afectar un fenomen fa que els diferents dissenys i mètodes se centrin a descartar les causes alternatives i a controlar els efectes de terceres variables sobre la relació principal que interessa a l'investigador. Per tant, l'investigador ha de tenir molt present la manera com els dissenys i els mètodes de recerca fan aquesta tasca.

En els mòduls següents ampliarem l'estudi dels diferents mètodes de recerca.

Activitats

1. Llegiu l'article que es presenta a continuació i, tenint present els continguts del mòdul, digueu quin és el valor de la investigació social i per què és necessària.

Què és obvi?

La mera descripció del comportament humà, de les seves variacions d'un grup a un altre i dels seus canvis sota diferents situacions, és una empresa vasta i difícil. Aquesta tasca de descripció, anàlisi i investigació de les interrelacions és, justament, la que es duu a terme mitjançant les enquestes. I, no obstant això, el mateix procediment sovint porta a malentesos importants. Perquè és difícil trobar un tipus de comportament humà que encara no hagi estat observat enlloc. En conseqüència, quan un estudi informa d'una tendència predominant, molts lectors reaccionen pensant "evidentment, és la manera de ser de les coses". Així, de vegades, s'utilitza l'argument que les enquestes no fan res més que expressar en termes complicats observacions que ja d'entrada resulten òbvies per a tothom.

Entendre l'origen d'aquest punt de vista és d'una transcendència que excedeix llargament els límits d'aquest article. A l'hora d'identificar aquesta actitud, pot resultar d'ajuda per al lector fer una ràpida ullada a algunes afirmacions fetes en relació amb el comportament dels soldats nord-americans durant la Segona Guerra Mundial, juntament amb la seva interpretació segons el sentit comú.

1. Els homes amb un nivell educatiu més elevat mostraven més símptomes psiconeuròtics que aquells amb un nivell educatiu inferior. (La inestabilitat mental de l'intel·lectual comparada amb la psicologia més impassible de l'home del carrer ha estat comentada sovint.)
2. Els homes procedents d'àmbits rurals, generalment, estaven més animats durant la seva vida militar que els soldats procedents d'àmbits urbans. (Al capdavant, estan més acostumat a les inclemències.)
3. Els soldats del sud eren més capaços de resistir el clima de les caloroses illes del Mar del Sud que els soldats del nord (evidentment, els del sud estan més acostumats al clima càlid).
4. Els soldats rasos blancs mostraven una motivació més gran per esdevenir oficials que no pas els negres. (La falta d'ambició entre els negres és gairebé proverbial.)
5. Mentre la lluita estava en curs, els homes es mostraven més desitjosos de ser retornats als Estats Units que no pas després de la rendició alemanya. (No es pot censurar la gent perquè no volen morir.)

Tenim, en aquests exemples, un botó de mostra del tipus més senzill d'interrelacions que constitueixen els "maons" a partir dels quals la nostra ciència social empírica va construint-se. Però per què, tenint en compte que són tan òbvies, es gasten tants diners i tanta energia a establir aquestes troballes? No seria més intel·ligent donar-les per conegudes i procedir directament a un tipus d'anàlisi més sofisticada? Podria ser efectivament així, si passéssim per alt un aspecte prou interessant sobre aquesta llista. *Totes i cada una d'aquestes afirmacions són exactament el contrari del que realment es va constatar.* Els soldats amb un nivell educatiu més baix eren més neuròtics que aquells amb més educació, els del sud no mostraven més capacitat que els del nord per adaptar-se al clima tropical; els negres estaven més motivats per la seva promoció que els blancs, i així successivament.

Si en primer lloc haguéssim esmentat els resultats reals de la investigació, el lector també els hauria etiquetats com a "obvis". Òbviament, hi ha alguna cosa que grinyola amb el mateix argument de l'"obvietat". Caldria, certament, capgirar-lo. Des del moment que es pot concebre qualsevol tipus de reacció humana, és d'una importància cabdal conèixer quines reaccions s'esdevenen, realment, amb més freqüència i sota quines condicions; només llavors es desenvoluparà una ciència social més avançada.

Paul F. Lazarsfeld

2. Elaboreu un projecte de recerca en línies generals. Tingueu present el que heu après en el mòdul. Concretament, és indispensable plantejar-se:

- La pregunta bàsica de recerca.
- Per què és una pregunta científicament interessant i quina teoria es tria.
- Quina és la hipòtesi principal i quina la rival alternativa (mínim dues variables).
- Definició dels conceptes (mínim dos conceptes).
- Variables.
- Relacions entre les variables.
- Indicadors de les variables, hipòtesis operacionals, mesurament de les variables.
- Mètode i tècniques que s'han d'emprar.

- Determinació de les unitats i observacions, dels nivells d'anàlisi i nivells d'observació, i selecció dels casos o unitats.

3. Consulteu el llibre d'Inglehart (1990). Encara que és un llibre complicat i conté moltes hipòtesis, intenteu d'identificar-ne alguna, i busqueu-hi l'exemple d'índex i indicadors de postmaterialisme que fa servir. Reflexioneu sobre els avantatges i inconvenients de l'índex i dels indicadors.

Lectura recomanada

Ronald Inglehart (1990). *El cambio cultural en las sociedades avanzadas*. Madrid: CIS.

Exercicis d'autoavaluació

1. En el procés de la recerca l'observabilitat –és a dir, la possibilitat de trobar dades i referents empírics...

- a) ha d'estar per sobre dels plantejaments teòrics.
- b) mai no ha d'estar per sobre de la teoria.
- c) ha de trobar l'equilibri amb els plantejaments teòrics.

2. Els mètodes qualitatiu no apliquen la mateixa lògica inferencial i, per tant, no cal que segueixen les etapes estàndard de la recerca.

- a) És cert.
- b) No és cert. Segueixen les mateixes regles i haurien de respectar el procediment lògic de les etapes de la recerca.
- c) No és cert. Segueixen les mateixes regles d'inferència, però les etapes són totalment diferents.

3. Les teories en la recerca empírica...

- a) structuren i simplifiquen la realitat.
- b) no són tan necessàries per a obtenir dades.
- c) han de ser complexes i normatives.

4. La hipòtesis rival alternativa és...

- a) inductiva i fonamental per a la validesa del disseny de la recerca.
- b) la que inclou dues variables dependents.
- c) oposada i incongruent amb la hipòtesi central.

5. Què és un indicador?

- a) Els qüestionaris i els tests.
- b) Una observació empírica.
- c) La representació empírica d'una variable.
- d) El valor d'un concepte.

6. Els nivells de mesurament de les variables són...

- a) nominal, ordinal, discreta i contínua.
- b) categòrica i numèrica.
- c) nominal, ordinal, d'interval i de raó.

7. Es vol investigar la relació causal entre la descentralització territorial i l'heterogeneïtat lingüística. Se seleccionen països descentralitzats que es diferenciïn en totes les altres variables. Quin mètode de recerca s'empraria i com se seleccionarien les unitats d'anàlisi o casos?

- a) El mètode de la concordança, que compara sistemes diferents. Selecció a partir de la variable dependent.
- b) El mètode de la diferència, que compara sistemes similars. Selecció a partir de la variable independent.
- c) El mètode de la concordança, que compara sistemes diferents. Selecció aleatòria.

8. Les unitats d'anàlisi o casos d'una investigació són...

- a) els tipus d'objectes les propietats dels quals serveixen per a explicar la variable dependent.
- b) les dades i els indicadors.
- c) els tipus d'objectes les propietats dels quals s'estudien a fi d'establir generalitats.

9. Quin mètode proporciona un control més gran de les condicions en què les variables interactuen entre elles?

- a) El mètode històric.
- b) El mètode comparat.
- c) El mètode quasi experimental.

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. c
2. b
3. a
4. c
5. c
6. c
7. c
8. c
9. c

Glossari

concepte feble de causa *m* Fa referència a la idea de tendències probabilístiques i condicions facilitadores dels fenòmens que s'han d'explicar, en comptes d'intentar assolir les quatre condicions del concepte fort de causa

deducció *f* Procés de raonament que parteix d'enunciats abstractes sobre relacions generals i arriba, de manera lògica i coherent, a formular enunciats concrets sobre situacions, comportaments i fenòmens específics, particulars

disseny empíric de la recerca *m* Pla i estratègia que s'usa per a dur a terme la recollida de les dades. El disseny empíric inclou l'operacionalització, la selecció dels mètodes i tècniques de recerca que s'han d'emprar i la selecció de les dades necessàries. També s'hi pot incloure el tipus d'anàlisi de dades que es farà servir

hipòtesi *f* Proposició que o bé descriu una situació, o bé dóna una explicació sobre diferents fenòmens els quals posa en relació. Les primeres són hipòtesis descriptives i les segones són hipòtesis explicatives

indicador *m* Representació observable d'un fenomen o variable. Mai no analitzem o comparem conceptes o variables sinó indicadors de conceptes o variables

inferència *f* Objectiu principal de la tasca científica que consisteix a passar dels fets observats a generalitzacions no observades. A partir de les dades observables i mitjançant les regles de la inferència ben aplicades, descobrim patrons generals i objectius en la realitat social

mètode científic *m* Entès en un sentit ampli, procediment lògic, sistemàtic i públic amb què copsem la realitat i fem inferències dels fets observats cap als fets desconeguts

mètode d'investigació *m* Mètode d'inferència científica a disposició de l'investigador que varia segons la manera de contrastar les hipòtesis. Els mètodes principals són el mètode quasi experimental, l'estadístic, el comparat i l'estudi de casos

pregunta descriptiva *f* Pregunta que es formula per a tractar de saber com és un fenomen, on es dóna, quan, en quin grau, en quina quantitat, etc. Caracteritza un fenomen i el determina. És indispensable sempre que analitzem una realitat desconeguda

pregunta explicativa *f* Pregunta que es formula per a tractar de saber per què, quin efecte, com es produeix, per mitjà de quin procés, en quines condicions, de quina manera, etc. Tracta d'esbrinar per què es produeix un fenomen i quin és l'efecte o influència d'un factor sobre un altre. Les preguntes relatives a com succeeix un fenomen corresponen al nivell més alt d'explicació.

pregunta politològica *f* Vegeu pregunta sociològica.

pregunta sociològica *f* Pregunta que pertany a l'àmbit de les ciències socials si els factors o variables que s'analitzen són en gran part de tipus polític o social, i si les variables que s'han d'explicar són institucions, grups o individus. En la física o en la biologia les variables que s'han d'explicar i els factors analitzats són totalment diferents. sin.: pregunta politològica

tècnica d'investigació *f* Procediment per recollir dades i no mètode d'inferència. Dins d'un mètode es poden fer servir diferents tipus de tècniques (enquesta, observació participant, entrevista en profunditat, etc.) per a extraure'n dades

teoria *f* Conjunt de conceptes lògicament relacionats que representen el que pensem que succeeix al món. Les teories proporcionen les raons que expliquen per què els fets estan connectats d'una manera determinada i ens ofereixen una estructura per a observar-los i interpretar-los

variable *f* Element, fenomen o propietat que varia (assumeix diferents valors o diferents estadis) i és observable (es detecta en la realitat empírica i per això és recomanable que les variables apareguin en les definicions i hipòtesis)

Bibliografia

Referències bibliogràfiques

Abbott, A. (1992a). "What Do Cases Do? Some Notes on Activity in Sociological Analysis". A: C. C. Ragin; H. S. Becker. *What is a Case?* (pàg. 53-82). Cambridge: Cambridge University Press.

Abbott, A. (1992b). "From Causes to events: Notes on Narrative Positivism". *Sociological Methods and Research* (20, 428-455).

Abell, P. (1992). "Is Rational Choice Theory a Rational Choice of Theory?". A: J. S. Coleman; T. J. Fararo (ed.). *Rational Choice Theory: Advocacy and Critique*. Newbury Park: Sage.

Allardt, E. (1990). "Challenges for Comparative Social Research". *Acta Sociologica* (33, 183-193).

Amenta, E.; Poulsen, J. D. (1994). "Where to Begin: A Survey of five Approaches to Selecting Independent Variables for Qualitative Comparative Analysis". *Sociological Methods and Research* (23, 22-53).

Anduiza, E.; Crespo, I.; Méndez, M. (2009). *Metodología de la Ciencia Política* (2a. ed. revisada). Madrid: CIS ("Cuadernos Metodológicos", núm. 28).

Barber, B. R. (2003). *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. Los Angeles: University of California Press.

Becker, H. S. (1992). "Cases, Causes, Conjectures, Stories, and Imagery". A: C. C. Ragin; H. S. Becker (ed.). *What is a Case?* (pàg. 205-216). Cambridge: Cambridge University Press.

Berry, B. J. L. (1970). "Some Methodological Consequences of Using the Nation as a Unit of Analysis in a Comparative Politics". *Social Science Research Council, Committee on Comparative Politics*. Nova York.

Bradshaw, Y.; Wallace, M. (1991). "Informing Generality and Explaining Uniqueness: The Place of Case Studies in Comparative Research". A: C.C. Ragin. *Issues and Alternatives in Comparative Research* (pàg. 154-171). Leiden: E. J. Brill.

Burawoy, M. (1989). "Two Methods in Search of Science: Skocpol versus Trotsky". *Theory and Society* (18, 759-805).

Busch, A. (1993). "The Politics of Price Stability: Why the German-Speaking Nations are Different". A: F. G. Castles (ed.). *Families of Nations: Patterns of Public Policy in Western Democracies* (pàg. 35-91). Aldershot: Dartmouth.

Castles, F. G. (1999). "Introduction". En: *Families of Nations: Patterns of Public Policy in Western Democracies*. Aldershot: Dartmouth.

Collier, D.; Levitsky, S. (1997). "Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research". *World Politics* (núm. 49, pàg. 430-451).

Conolly, W. E. (1993). *The Terms of Political Discourse*. Oxford: Basil Blackwell.

Coppedge, M. (2012). *Democratization and Research Methods*. Anglaterra: Cambridge University Press.

Coppedge, M.; Gerring, J.; Altman, D.; Bernhard, M.; Fish, S.; Hicken, A.; Teorell, J. (2011). "Conceptualizing and Measuring Democracy: A New Approach". *Perspectives on Politics* (núm. 9, pàg. 247-267). En línia a <https://doi.org/10.1017/S1537592711000880>

Dahl, R. A. (1989). *Democracy and Its Critics*. Londres: Yale University Press.

Dahl, R. A. (1999). *La democracia. Una guía para los ciudadanos*. Madrid: Taurus.

Davis, J. A. (1989). *The Logic of Causal Order*. Londres: Sage University ("Paper", núm. 55).

Diez Medrano, J. (1992). *Métodos de análisis causal*. Madrid: CIS.

Dogan, M. (1994). "Use and Misuse of Statistics in Comparative Research". A: M. Dogan; A. Kazancigil (ed.). *Comparing Nations* (pàg. 35-71). Oxford: Blackwell.

- Dray, W.** (1993). *Philosophy of History* (2a ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Dryzek, J. S.** (2000). *Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations*. Oxford: Oxford University Press.
- Elster, J.** (1989). *Nuts and Bolts for the Social Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Erikson, R.; Goldthorpe, J. H.** (1992a). *The Constant Flux: A Study of Class Mobility in industrial Societies*. Oxford: Clarendon Press.
- Erikson, R.; Goldthorpe, J. H.** (1992b). "The CASMIN Project and the American Dream". *European Sociological Review* (8, 283-305).
- Flora, P.; Alber, J.** (1981). "Modernization, Democratization, and the Development of Welfare States in Western Europe". A: P. Flora; A. J. Heidenheimer (ed.). *The Development of Welfare States in Western Europe and America* (pàg. 37-80). New Brunswick, NJ: Transaction Books.
- Gallie, W. B.** (1955). "Essentially Contested Concepts". *Proceedings of the Aristotelian Society* (núm. 56, pàg. 167-198).
- Gallie, W. B.** (1964). *Philosophy and the Historical Understanding*. Londres: Chatto and Windus.
- Galton, F.** (1889). "On a Method of Investigating the Development of Institutions; Applied to Laws of Marriage and Descent" (comentat per E.B. Tylor). *Journal of the Royal Anthropological Institute* (18, 245-256, 261-269).
- Ganzeboom, H. G. B.; Luijkx, R.; Treiman, D. J.** (1989). "Intergenerational Class Mobility in Comparative Perspective". *Research in Social Stratification and Mobility* (8, 3-84).
- Garrett, G.; Lange, P.** (1991). "Political Responses to Interdependence: What's Left for the Left?". *Intergenerational Organization* (45, 539-564).
- Glaser, B. G.; Strauss, A. L.** (1967). *The Discovery of Grounded Theory*. Chicago: Aldine.
- Goldthorpe, J. H.** (1985). "On Economic Development and Social Mobility". *British Journal of Sociology* (36, 549-573).
- Goldthorpe, J. H.** (1991). "The Uses History in Sociology: Reflections on Some Recent Tendencies". *British Journal of Sociology* (36, 211-230).
- Goldthorpe, J. H.** (1992). "The theory of industrialism and the Irish Case" A: J. H. Goldthorpe; C. T. Whelan (ed.). *The development of Industrial Society in Ireland*. Oxford: The British Academy.
- Goldthorpe, J. H.** (2000). *On Sociology: numbers, narratives, and the integration of research and theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Griffin, L. J.** (1992). "Temporality, Events, and Explanation in Historical Sociology". *Sociological Methods and Research* (20, 403-427).
- Gutmann, A.; Thompson, D.** (2009). *Democracy and Disagreement*. Cambridge: Harvard University Press.
- Habermas, J.** (1996). *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: MIT Press.
- Hakim, C.** (2000). *Research Design*. Londres: Routledge.
- Hamilton, A.; Madison, J.; Jay, J.** (1992). *The Federalist Papers*. Londres: Everyman.
- Hammel, E. A.** (1980). "The Comparative Method in Anthropological Perspective". *Comparative Studies in Society and History* (22, 145-155).
- Hammersley, M.** (1989). *The Dilemma of Qualitative Method: Herbert Blumer and the Chicago Tradition*. Londres: Routledge.
- Hicks, A. M.** (1994a). "Introduction to Pooling. A: T. Janoski; A. M. Hicks (ed.). *The Comparative Political Economy of the Welfare State* (pàg. 169-188). Cambridge: Cambridge University Press.

Hicks, A. M. (1994b). "Qualitative Comparative Analysis and Analytical Induction". *Sociological Methods and Research* (23, 86-113).

Hopkins, T. K. (1987). "World-System Analysis: Methodological Issues". A: B. H. Kaplan (ed.). *Change in the Capitalist World Economy* (pàg.199-218). Beverly Hills, CA: Sage.

Hopkins, T. K.; Wallerstein, I. (1981). "Structural Transformations of the world economy". A: R. Robinson (ed.). *Dynamics of world Development* (pàg. 235-286). Beverly Hills: Sage.

Hough, R. (1959). *Admirals in Collision*. Londres: Hamish Hamilton.

Huber, E.; Stephens, J. D. (1993). "The Future of the Social Democratic welfare State: Options in the Face of Internalization and European Integration". International Sociological Association, Research Committee 19 Meeting. Oxford.

Huber, E.; Ragin, C. C.; Stephens, J. D. (1993). "Social Democracy, Christian Democracy, constitutional Structure and the Welfare State". *American Journal of Sociology* (99, 711-749).

Ishida, H.; Muller, W.; Ridge, J. M. (1995). "Class Origin, Class Destination and education: A Cross-national Study of Ten industrial Nations. *American Journal of sociology* (101).

Kangas, O. (1991). *The Politics of Social Rights: Studies on the Dimensions of Sickness Insurance in 18 OECD Countries*. Stockholm: Swedish Institute for Social Research.

Kangas, O. (1994). "The Politics of Social Security: on Regressions, Qualitative Comparisons, and Cluster Analysis" A: T. Janoski; A. M. Hicks (ed.). *The Comparative Political Economy of the Welfare State* (pàg. 346-364). Cambridge: Cambridge University Press.

King, G.; Keohane, R. O.; Verba, S. (1994). *Designing Social Inquiry*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

King, G.; Keohane, R. O.; Verba, S. (1995). "The importance of Research Design in Political Science". *American Political Science Review* (89, 475-481).

King, G.; Keohane, R. O.; Verba, S. (2000). *El diseño de la investigación social*. Madrid: Alianza.

Kiser, E.; Hechter, M. (1991). "The Role of General Theory in Comparative-Historical Sociology". *American Journal Sociology* (97, 1-30).

Korpi, W. (1989). "Power, Politics, and State Autonomy in the Development of Social Citizenship: Social Rights During Sickness in Eighteen OECD Countries since 1930". *American Sociological Review* 54, 309-328.

Kreager, P. (1993). "Anthropological Demography and the Limits of Diffusionism". *Proceedings of the International Population Conference. Montreal* 4: 313-326.

Krüger, L.; Daston, J.; Heidelberger, M. (ed.) (1987). *The Probabilistic Revolution*. Vol. 1. *Ideas in History*. Cambridge, MA: MIT Press.

Krüger, L.; Gigerenzer, G.; Morgan, M. S. (ed.) (1987). *The Probabilistic Revolution*, Vol. 2. *Ideas in Sciences*. Cambridge, MA: MIT Press.

Liebertson, S. (1987). *Making it Count: The Improvement of Social Research and Theory*. Berkeley: University of California Press.

Liebertson, S. (1987). *Making it Count* (2a ed.). Berkeley: University of California Press.

Liebertson, S. (1992). "Small Ns and Big Conclusions: An Examination of the Reasoning in Comparative Studies based on a Small Number of Cases". A: C. C. Ragin; H. S. Becker (ed.). *What is a Case?* (pàg. 105-118). Cambridge: Cambridge University Press.

Liebertson, S. (1994). "More on the Uneasy Case for Using Mill-Type Methods in Small-N Comparative Studies". *Social Forces* (72, 1225-1237).

Lijphart, A. (2012). *Patterns of Democracy*. Londres: Yale University Press.

Lindersmith, A. (1948). *Opiate Addiction*. Bloomington: Principia.

Macpherson, C. B. (1977). *The Life and Times of Liberal Democracy*. Oxford: Oxford University Press.

Manheim, J. B.; Rich, R. C. (1988). *Análisis político empírico*. Madrid: Alianza.

March, J. G. (1978). "Bounded Rationality, Ambiguity, and the Engineering of Choice". *Bell Journal of Economics* (9, 587-608).

McMichael, P. (1990). "Incorporating Comparison Within a World-Historical Perspective: an Alternative Comparative Method". *American Sociological Review* (55, 385-397).

Meyer, J. W. (1987). "The World Polity and the Authority of the Nation-State". A: G. M. Thomas; J. W. Meyer; F. O. Ramirez; J. Boli (ed.). *Institutional Structure* (pàg. 41-70). Newbury Park: Sage.

Mill, J. S. (1843/1973-1974). "A System of Logic Ratiocinative and Inductive". A: J. M. Robson (ed.). *Collected Works of John Stuart Mill*. Toronto: University of Toronto Press.

Mill, J. S. (1972). *Considerations on Representative Government*. Nova York: E. P. Dutton.

Møller, J.; Skaaning, S. E. (2012a). *Requisites of Democracy: Conceptualization, Measurement, and Explanation*. Londres i Nova York: Routledge.

Møller, J.; Skaaning, S. E. (2012b). *Democracy and Democratization in Comparative Perspective: Conceptions, Conjunctures, Causes and Consequences*. Londres i Nova York: Routledge.

Moore, B. (1966). *Social Origins of Dictatorship and Democracy*. Boston: Beacon Press.

Müller, W.; Karle, W. (1993). "Social Selection and Educational Systems in Europe". *European Sociological Review* (9, 1:23).

Naroll, R. (1970). "Galton's Problem". A: R. Naroll; R. Cohen (ed.). *A Handbook of Method in Cultural Anthropology* (pàg. 974-989). Nova York: The Natural History Press.

Nichols, E. (1986). "Skocpol on revolution: Comparative Analysis vs. Historical Conjuncture". *Comparative Social Research* (9, 163-186).

O'Connell, P. J. (1994). "National Variation in the Fortunes of Labor: A Pooled and Cross-sectional Analysis of the Impact of Economic Crisis in the Advanced Capitalist Nations". A: T. Janosky; A. M. Hicks (ed.). *The Comparative Political Economy of the Welfare State* (pàg. 218-242). Cambridge: Cambridge University Press.

O'Connell, J. S.; Brym, R. J. (1988). "Public Welfare Expenditure in OECD Countries". *British Journal of Sociology* (39, 47-68).

Oakeshott, M. (1933). *Experience and its Modes*. Cambridge: Cambridge University Press.

Pampel, F. C.; Williamson, J. B. (1989). *Age, Class, Politics, and the Welfare State*. Cambridge: Cambridge University Press.

Przeworski, A. (1999). "Minimalist Conception of Democracy: A Defense". *Democracy's Values*. Cambridge: Cambridge University Press.

Przeworski, A. (1987). "Methods of Cross-National Research, 1970-83: An Overview". A: M. Dierkes; H. N. Weiler; A. B. Antal (ed.). *Comparative Policy Research* (pàg. 31-49). Berlin: WZB-Publications.

Przeworski, A.; Teune, H. (1970). *The Logic of Comparative Social Inquiry*. Nova York: Wiley.

Quadagno, J. S. (1987). "Theories of the Welfare State". *Annual Review of Sociology* (13, 109-128).

Quadagno, J. S.; Knapp, S. J. (1992). "Have Historical Sociologists Forsaken Theory?". *Sociological Methods and Research* (20, 481-507).

Ragin, C. C. (1987). *The Comparative Method*. Berkeley: University of California Press.

Ragin, C. C. (1994a). *Constructing Social Research*. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.

Ragin, C. C. (1994b). "Introduction to Qualitative Comparative Analysis". A: T. Janoski; A. M. Hicks (ed.). *The Comparative Political Economy of the Welfare State* (pàg. 299-319). Cambridge: Cambridge University Press.

Ramirez, F. O.; Boli, J. (1987). "Global Patterns of Educational Institutionalization". A: G. M. Thomas; J. W. Meyer; F. O. Ramirez; J. Boli (ed.). *Institutional Structure* (pàg. 150-172). Newbury Park: Sage.

Robinson, W. S. (1951). "The Logical Structure of Analytic Induction". *American Sociological Review* (16, 812-818).

Rueschemeyer, D. (1991). "Different Methods, Contradictory Results? Research on Development and Democracy". A: C. C. Ragin (ed.). *Issues and Alternatives in Comparative Social Research* (pàg. 9-38). Leiden: E.J. Brill.

Rueschemeyer, D.; Stephens, E.H.; Stephens, J.D. (1992). *Capitalist Development and Democracy*. Cambridge: Polity Press.

Ryan, A. (1970). *The Philosophy of John Stuart Mill*. Londres: Macmillan.

Sartori, G. (1970). "Concept Misformation in Comparative Politics". *American Political Science Review* (vol. 54, núm. 4, pàg. 1033-1053).

Sartori, G. (1994). "Compare Why and How". A: M. Gogan; A. Kazancigil (ed.). *Comparing Nations* (pàg. 14-34). Oxford: Blackwell.

Saward, M. (2010). *The Representative Claim*. Oxford: Oxford University Press.

Schattschneider, E. E. (1942). *Party Government: American Government in Action*. Nova Jersey: Transaction Publishers.

Scheuch, E.K. (1989). "Theoretical Implications of Comparative Survey Research: Why the Wheel of Cross-Cultural Methodology Keeps on Being Reinvented". *International Sociology* (4, 147-167).

Schmidt, M. G. (1993). "Gendered Labour Force Participation". A: F. G. Castles. *Families of Nations: Patterns of Public Policy in Western Democracies* (pàg. 179-337). Aldershot: Dartmouth.

Schmitter, P. C. (1991). *Comparative Politics at the Crossroads*. Madrid: Instituto Juan Mach.

Schumpeter, J. A. (1942). *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York & London: Harper & Brothers.

Shavit, Y.; Blossfeld, H.-P. (ed.) (1993). *Persistent Inequality: Changing Educational Attainment in Thirteen Countries*. Boulder, CO: Westview Press.

Skocpol, T. (1979). *States and Social Revolutions*. Cambridge: Cambridge University Press.

Skocpol, T. (1982). "Rentier State and Shi'a Islam in Historical Sociology". A: T. Skoepol. *Vision and Method in Historical Sociology* (pàg. 356-391). Cambridge: Cambridge University Press.

Skocpol, T. (1986). "Analyzing Casual Configurations in History: A rejoinder to Nichols". *Comparative Social Research* (9, 187-194).

Skoepol, T. (1994). *Social Revolutions in the Modern World*. Cambridge: Cambridge University Press.

Skocpol, T.; Somers, M. (1980). "The Uses of Comparative History in a Macrosocial Inquiry". *Comparative Studies in Society and History* (22, 174-97).

Smelser, N. J. (1976). *Comparative Methods in the Social Sciences*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Stimson, J. A. (1985). "Regression in Space and Time: A Statistical Essay". *American Journal of Political Science* (29, 914-947).

Sutherland, S. (1992). *Irrationality*. Londres: Penguin.

Sztompka, P. (1988). "Conceptual Frameworks in Comparative Inquiry: Divergent or Convergent?". *International Sociology* (3, 207-218).

Therborn, G. (1993). "Beyond the Lonely Nation-State". A: F. G. Castles. *Families of Nations: Patterns of Public Policy in Western Democracies* (pàg. 329-340). Aldershot: Dartmouth.

Treiman, D. J. (1975). "Problems of Concept and Measurement in the Comparative Study of Occupational Mobility". *Social Science research* (4, 183-230).

Tylor, E. B. (1889). "On a Method of Investigating the Development of Institutions, Applied to Laws of Marriage and Descent". *Journal oh the Royal Anthropological Institute* (18, 245-256, 261-269).

Usui, C. (1994). "Welfare State Development in a World System Context: Event History Analysis of First Social Insurance Legislation among 60 countries, 1880-1960". A: T. Janoski; A. M. Hicks. *The Comparative Political Economy of the Welfare State* (pàg. 254-277). Cambridge: Cambridge University Press.

Walsh, W. H. (1974). "Colligatory Concepts in History". A: P. Gardnier. (ed.). *The Philosophy of History* (pàg. 127-144). Oxford: Oxford University Press.

Wickham-Crowley, T. P. (1992). *Guerrillas and Revolution in Latin America*. Princeton, NJ: Princeton University.

Zaret, D. (1978). "Sociological Theory and Historical Scholarship". *The American Sociologist* (13, 114-121).

Zelditch, M. (1971). "Intelligence Comparisons". A: I. Vallier (ed.). *Comparative Methods in Sociology* (pàg. 267-307). Berkeley: University of California Press.

